

Σερραϊκά Σύμμεικτα

ΕΤΑΙΡΕΙΑ ΜΕΛΕΤΗΣ ΚΑΙ ΕΡΕΥΝΑΣ
ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΤΩΝ ΣΕΡΡΩΝ (Ε.Μ.Ε.Ι.Σ)

ΤΟΜΟΣ ΤΕΤΑΡΤΟΣ

ΣΕΡΡΕΣ 2018

ΕΛΛΗΝΙΚΕΣ ΜΕΤΑΒΥΖΑΝΤΙΝΕΣ ΕΠΙΓΡΑΦΕΣ ΑΠΟ ΤΟ ΜΕΛΕΝΙΚΟ ΚΑΙ ΤΗΝ ΠΕΡΙΟΧΗ ΤΟΥ

Η παρούσα μελέτη αφορά μια σειρά 67 ελληνικών μεταβυζαντινών επιγραφών¹ που βρίσκονται σε τοιχογραφίες ή σε διάφορους θησαυρούς χριστιανικής τέχνης, αλλά και σε επιτάφιας πλάκες. Τα κειμήλια αυτά προέρχονται κατά κανόνα από τη μονή Ροζινού και μάλιστα από τον κοιμητηριακό ναό του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (1662), από την Τράπεζα (1728), από το καθολικό του Γενέσιου της Θεοτόκου (1732) και από το παρεκκλήσιο των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού (1732), αλλά και από διάφορους ναούς στο Μελένικο, όπως οι ναοί της Παναγίας Σπηλαιώτισσας (φάση του 1731), του Αγίου Στεφάνου, των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου (1840), του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) και του Αγίου Αντωνίου (1881). Ωστόσο, ορισμένες από τις επιγραφές προέρχονται από άλλα μέρη, όπως το Άγιον Όρος, αλλά τα στοιχεία που φέρουν αφορούν το Μελένικο. Οι εξεταζόμενες επιγραφές, οι οποίες δίνουν αναμφίβολα πολύτιμα στοιχεία για την ιστορία της πόλεως Μελενίκου και της περιοχής, κατατάσσονται σε κτητορικές, σε αφιερωματικές, σε επιγραφές με το όνομα του καλλιτέχνη, με χρονολογίες, όπως και σε επιτύμβιες επιγραφές.

Ι. Κτητορικές επιγραφές

Σε τοιχογραφίες:

1.

† ΑΝΗΓΕΡΘΗ Κ(Α)Ι ΑΝΙΣΤΟΡΙΘΥ Ο ΘΗΟΣ ΟΥΤΟΣ / Κ(Α)
Ι ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΞΟΥ ΠΡΟ/ΦΥΤΟΥ
ΠΡΟΔΡΟΜΟΥ Κ(Α)Ι ΒΑΠΤΙΣΤΟΥ ΙΩΑΝΝΟΥ ΔΗΛΑ / ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ
ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΥ Κ(Α)Ι ΕΥΛΑ(ΒΕ)ΣΤΑΤΟΥ ΕΝ Υ/ΕΡΟΜΟ(Ν)
Α(ΧΟΙΣ) Κ(ΥΡΙ)ΟΥ Κ(ΥΡΙ)ΟΥ ΘΕΟΔΩΣΙΟΥ Κ(Α)Ι ΠΡΟΤΟΧΗ/
ΓΓΚΕΛΟΣ, ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑΝΗ/ΕΡΩΤΑΤΟΥ Κ(Α)Ι

---

1. Στην μελέτη θα ασχοληθούμε αποκλειστικά και μόνο με τις ελληνικές μεταβυζαντινές επιγραφές της περιοχής, οι οποίες δίνουν κάποια συγκεκριμένα και ιστορικά στοιχεία.

ΜΟ(Υ)ΣΙΚΟΤΑΤΟΥ ΜΙΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ / ΜΕΛΕΝΗΚΟΥ Κ(ΥΡ)ΟΥ
Κ(ΥΡ)ΟΥ ΣΙΑΒΕΣΤΡΟΥ. / ΕΤΗ ΑΠΟ Χ(ΡΙ)ΣΤΟΥ 1662. ΕΝ ΜΙΝΗ
ΙΟΥΛΙΟΥ ΕΙΣ Ι

Η επιγραφή αναγράφεται με μαύρα γράμματα σε λευκό βάθος και εντάσσεται σε τοιχογραφία (1662) στον ναό του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (1662) της μονής Ροζινού².

2.

Δέησις τῶν δούλων τοῦ Θεοῦ Μαυρούδι, Μανόλι καὶ ἡ μήτηρ αὐτῶν Κομνεάνη. 1731

Η επιγραφή ήταν αναγεγραμμένη σε τοιχογραφία (1731) στο καθολικό της μονής της Παναγίας Σπηλαιώτισσας στο Μελένικο³.

3.

ΠΑΙΣΙΟΣ ΕΛΛΕΩ Θ(ΕΟ)Υ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥΠΟΛΕΩΣ ΝΕ(Α)Σ
ΡΩΜΗΣ Κ(ΑΙ) ΟΙΚΟΥΜΕΝΙΚΟΣ Π(Α)ΤΡΙΑΡΧΗ(Σ) / ΟΥΤΩΣ Ο
ΘΕΙΩ(Σ) ΚΑΙ ΠΑΝΣΕΠ(Ο)Σ ΝΑΟΣ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ Θ(ΕΟ)ΤΟ
ΚΟΥ ΤΗΣ ΑΥΘΕΝΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΣΤΑΥΡΟΠΟΙΑΚΗΣ / ΜΟΝΗΣ
ΤΗΣ ΕΠΟΝΟΜΑΖΟΜΕΝΗΣ ΡΩΖΙΝΟΥ ΑΝΕΚΙΝΗΣΘΕΙ Κ(ΑΙ)
ΑΝΕΣΤΟΡΙΣΘΕΙ ΚΑΙ ΚΑΛΛΟΠΙΣΘΕΙ ΣΥΝ ΤΩ / ΤΕΜΠΛΩ
ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΛΛΩΝ ΣΤΟΛΙΣΜΩΝ ΑΡΧΗΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ
ΠΑΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ Μ(Η)ΤΡΟΠΟΛΙΤΟΥ Μ(Ε)ΛΕΝΙΚΟΥ Κ(ΥΡ)ΟΥ
ΑΝΘΥΜΟΥ / ΠΡΟΕΣΤΕΥΟΝΤΟΣ Κ(ΑΙ) ΗΓΟΥΜΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ
ΑΙΔΕΣΜΙΩΤΑΤΟΥ Κ(ΑΙ) ΕΥΛΑΥΕΣΤΑΤΟΥ ΕΝ ΙΕΡΕΥΣΙ ΚΥΡΟΥ
ΣΑΚΕΛΛΑ/ΡΙΟΥ Κ(ΥΡ)ΟΥ ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΕΥΟΝΤΟΣ
ΤΟΥ ΕΝΤΙΜΩΤΑΤΟΥ ΑΡΧΩΝΤΟΣ Κ(ΑΙ) ΣΚΕΥΟΦΥΛΑΞ Κ(ΥΡ)
ΟΥ ΔΟΥΚΑ ΔΙΑ / ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ Κ(ΑΙ) ΔΑΠΑΝΗΣ ΑΥΤΟΥ Κ(ΑΙ)
ΤΩΝ ΛΟΙΠΩΝ ΧΡΙΣΤΙΑΝΩΝ, ΑΨΛΒ ΙΟΥΛΙΟΥ Ε'

Η επιγραφή (1732) αναγράφεται επάνω από τη θύρα εισόδου του κυρίως ναού στο καθολικό της μονής Ροζινού⁴.

2. Ε. Ταπεινός, «Η περί το Μελένικον της Μακεδονίας ιστορική μονή Ροζινού», *Μακεδονικόν Ημερολόγιον Παμμακεδονικού Συλλόγου* 5 (1912), σ. 96. Π. Σπανδωνίδης, *Μελένικος ο νεκρός μακεδονικός ακρότης*, Θεσσαλονίκη 1930, σ. 47. T. Vlachos, *Die Geshichte der byzantinischen Stadt Melenikon*, Thessaloniki 1969, σ. 80. M. Stojanova, «The Cemetery Church of Rožen Monastery», *Balkan Studies* 28 (1987), σ. 26-27. G. Gerov, B. Penkova, R. Bozhinov, *Stenopisite na Rozhenskia manastir* (Οι τοιχογραφίες της μονής Ροζινού), Sofia 1993, σ. 158-159 (έγχρωμη φωτογραφία), 161-162. Δ. Βαλαής, *Συμβολή στην ιστορία των Μητροπόλεων του Οικουμενικού Πατριαρχείου κατά τον 17^ο αιώνα* (Αγχιάλου, Τιμβρου, Μελενίκου, Σωζοπόλεως), Θεσσαλονίκη 2006, 210-211.

3. Βρισκόταν εκεί τουλάχιστον μέχρι το 1907, όταν δημοσιεύθηκε από τον P. Perdrizet, «Melnic et Rossno», *Bulletin de correspondance Hellénique* 31 (1907), σ. 22. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 73, αναγνωρίζει το πρώτο όνομα ως «Μαυρίδου».

4. Perdrizet, Melnic, ό.π., σ. 36. Γ. Χατζηκυριακού, *Σκέψεις και εντυπώσεις εκ περιοδείας ανά την Μακεδονία (1905-1906)*, Θεσσαλονίκη 1962, σ. 149. Vlachos, *Die Geschi-*

4.

Ὁ ναός ἀνοικοδομήθη ἐπὶ Μητροπολίτου Μελενίκου Διονυσίου ἐν ἔτει 1840.

Ἡ κτητορική επιγραφή αναγράφεται σε τοιχογραφία (1840)⁵ στο ναό των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου (1840) στο Μελένικο.

5.

† Ο ΠΑΡΩΝ ΙΕΡΟΣ ΝΑΟΣ ΕΠΙ / ΟΝΟΜΑΤΙ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ ΠΑΤΡΟΣ
 ΗΜΩΝ / ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΤΟΥ ΜΕΓΑΛΟΥ ΑΝΩΚΟΔΟΜΗΘΗ /
 ΕΚ ΒΑΘΡΩΝ Κ(ΑΙ) ΕΞΩΓΡΑΦΗΘΗ ΔΑΠΑΝΗ ΜΕΝ / ΤΩΝ
 ΚΥΡΙΩΝ ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΤΖΙΕΡΗ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ /
 Θ. ΚΑΡΑΤΖΑ Κ(ΑΙ) ΛΟΙΠΩΝ ΦΙΛΟΧΡΙΣΤΩΝ. ΕΠΙΣΤΑΣΙΑ ΔΕ
 ΤΟΥ / ΤΙΜΙΩΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΖΗΣΟΥ ΤΡΥΦΩΝΟΣ ΕΝ ΕΤΕΙ 1881.
 Ιανουαρίου 10 / χεῖρ λαζάρου Π(ετρα)κ(ίδη) αγιογράφου

Ἡ κτητορική επιγραφή (1881)⁶ αναγράφεται στον νότιο τοίχο του ναού του Αγίου Αντωνίου (1881) στο Μελένικο (εικ.1.).

Εικ. 1. Ἡ κτητορική επιγραφή (1881). Ναός Αγίου Αντωνίου στο Μελένικο.
 Ἀρχεῖο Αl. Trifonova.

chte, ό.π., σ. 79. Α. Πρέπης, «Στοιχεία για την πνευματική - καλλιτεχνική δραστηριότητα Γιαννιωτών στο Μελένικο και την ευρύτερη περιοχή το 18^ο και 19^ο αἰώνα», *Πρακτικά Β΄ Επιστημονικού Συνεδρίου Γιάννινα - Ἡπειρος 1905-2005 αἰ. Ἱστορία - Κοινωνία - Πολιτισμός*, Γιάννινα 1993, 12, σημ. 6. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ό.π., σ. 159. Βαλαής, Συμβολή, ό.π., σ. 173. I. Gergova, E. Popova, E. Genova, N. Klisarov, *Korpus na stenopisite v Bŭlgaria ot XVIII vek* (Σύνταγμα των τοιχογραφιών της Βουλγαρίας κατά τον 18^ο αἰώνα), Sofia 2006, σ. 160, 174.

5. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 77.

6. Ἡ επιγραφή δημοσιεύθηκε με κάποιες διαφοροποιήσεις από τον Α. Vasiliev, *Bŭlgarski vŭzrozhdenski maistori* (Βουλγαρικοί καλλιτέχνες της Αναγέννησης), Sofia 1965, σ. 276, κυρίως ἡ διαφορὰ ἀφορὰ τὸ ὄνομα τοῦ ζωγράφου. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 78 δημοσιεύει την επιγραφή, χωρίς να σημειώνει το ὄνομα του ζωγράφου. Δύο βουλγάρες ερευνήτριες δημοσιεύουν μια βουλγαρική μετάφραση της επιγραφής, χωρίς ωστόσο

6.

ΑΝΙ[ΣΤΟΡΗΘΗ Ο ΘΕΙ]ΟΣ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑ/,ΟΣ ΤΩΝ
ΑΓΙΩΝ Κ(ΑΙ) ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟΝ ΑΝΑΡΓΥΡΩΝ / ΚΟΣΜΑ Κ(ΑΙ)
ΔΑΜΙΑΝΟΥ ΔΗ ΕΞΟΔΟΥ Κ(ΑΙ) ΔΑΠΑ/ΝΗΣ Μ[ΕΛΛΑΝΗΣ ΜΟΝ]
ΑΧ[ΗΣ .....]

Η επιγραφή αναγράφεται στο παρεκκλήσιο των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανό (περ. 1732) της μονής Ροζινού⁷.

Σε λίθο:

1.

Ο ΚΗΠΟΣ ΤΟΥΤΟΣ ΟΝ ΠΟΤΕ / ΑΤΕΙΧΟΣ ΚΑΙ ΑΚΑΛΟΣ / ΟΥΤΩΝ
ΛΑΜΠΡΟΣ ΤΕ ΚΑΙ ΤΕΡΠΙΝΟΣ / ΚΑΤΕΙΖΙΤΗ ΗΛΕ ΤΕΙΧΙΣΘΕΙΣ /
ΔΙΑ ΔΑΠΑΝΗΣ ΑΦΕΙΔΟΥΣ / ΑΡΧΙΕΡΕΟΣ ΕΥΚΛΕΟΥΣ / ΚΥΡΙΟΥ
ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ / ΑΙΩΝΙΟ ΟΥΡΑΝΟΥ / : 1841 ΜΑΡΤΙΟΥ 27:

Η επιγραφή είναι σκαλισμένη επάνω σε μαρμαρίνη πλάκα (1841)⁸, η οποία βρέθηκε στις ανασκαφές κοντά στο μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

II. Αφιερωματικές επιγραφές

Σε εικόνες:

1.

ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΜΑΝΟΛΗ ΤΟΥ ΜΗ/COΥ

Η επιγραφή βρίσκεται σε εικόνα του έφιππου αγίου Γεωργίου με 14 σκηνές του βίου του (16 αι.)⁹ από τον ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

2.

ΔΕΙΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΖΛΑΤΟ(Υ) ΔΑΥΦΝΗ
ΕΤΟΥΣ ΖΡΜΕ

Η επιγραφή αναγράφεται σε εικόνα του αγίου Δημητρίου (1636/7) από τη μονή Ροζινού¹⁰ κοντά στο Μελένικο.

να σημειώνουν, ότι η επιγραφή είναι ελληνική και παραθέτουν τα αναφερόμενα εκεί ονόματα έτσι, ώστε να φαίνονται βουλγαρικά, βλ. Yu. Mineva-Milcheva, E. Aleksandrova, *Pŭtevoditel na kultovata arkhitektura v Bŭlgaria. Hristianski, evreĭski, myusulmanski pame-tnitsi. Zapadna Bŭlgaria* (Οδηγός της λατρευτικής αρχιτεκτονικής στη Βουλγαρία. Χριστιανικά, εβραϊκά και μουσουλμανικά μνημεία. Δυτ. Βουλγαρία), tom. 1, Sofia 2006, σ. 240.

7. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ό.π., σ. 160. Gergova et al., *Korpus*, ό.π., σ. 174.

8. V. Gerasimova-Tomova, «Kamenna plastika» (Γλυπτική λίθου), *Melnik*, τόμ. 1, Sofia 1989, σ. 175, ενκ. 28, όπου δημοσιεύεται με μικρές διαφοροποιήσεις.

9. G. Gerov, *Ikoni ot Melnik i Melnishko* (Εικόνες από το Μελένικο και την περιοχή του), Sofia 2007, σ. 62-69, όπου δημοσιεύει φωτογραφία της επιγραφής στη σ. 67.

10. E. Bakalova, *Rozhenskiyat manastir* (Η μονή Ροζινού), Sofia 1990, σ. 100. Gerov,

3.

ΔΟΥΛΟΥ Κ(ΥΡΙ)ΟΥ ΔΕ/ΥΣΙΣ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΑΓΙΟΤΗ / ΔΟΥΚΑ ΕΤΗ
ΑΠΟ Χ(ΡΙΣΤ)ΟΥ / 1664

Η επιγραφή αναγράφεται σε εικόνα των αγίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου (1644) της μονής Ροζινού¹¹ κοντά στο Μελένικο.

4.

ΔΟΥΛΟΥ / Κ(ΥΡΙ)ΟΥ ΔΕΥΣΗΣ / ΒΟΥ(Λ)ΚΟ / Κ(Α)Ι ΜΑΡΟΥΔΑ

Η επιγραφή με λευκά γράμματα αναγράφεται στο δεξί τμήμα της εικόνας του Χριστού Παντοκράτορα (17ος αι.)¹² από τη μονή Ροζινού.

5.

† СΑΒΒΑ ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΤΟΥ / ΛΑΥΡΑΣ ΑΦΙΕΡΟСΗΣ / ΔΕΗΣΗΣ
ΠΡΟΗΓΟΥΜ(ΕΝΟΥ) / Κ(ΑΙ) ΔΑΠΑΝΥ ΑΥΤΟΥ / ΤΟ ΕΤΥ αψνξ:
(=1757) / [η αυγου]στου μη[νί]

Η επιγραφή αναγράφεται επάνω σε εικόνα του αγίου Αθανασίου του Αθωνίτη με σκηνές του βίου του και αγίους (1757)¹³ από τον ναό του Αγίου Αντωνίου (1881) στο Μελένικο.

6.

ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΑΝΑΓΙΩΤΑΚΗ / Χ(ΡΥΣΑΝ)
Θ(ΟΥ)

Η επιγραφή αναγράφεται σε εικόνα της ένθρονης αγίας Αικατερίνης (1759)¹⁴ από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

7.

δέσεις του δούλου του θεού ιωάννου κ(α)ι τῶν γονέων κ(α)ι τῆς
συμβίας / του [.....] πρόδρομε τον [.....] όντα / διάσωξε τους σαις λά-
θως ως τον δε [.....] αψξη μηνί δεκεμβρίου

Η επιγραφή, η οποία αναγράφεται με μικρά μαύρα γράμματα σε λευκό βάθος, επάνω σε λευκό ειλητάριο, εντάσσεται σε εικόνα του α-

Ikonite ot Melnik, ό.π., σ. 27, σημ. 46, όπου παραθέτει την ελληνική επιγραφή με λίγες διαφοροποιήσεις.

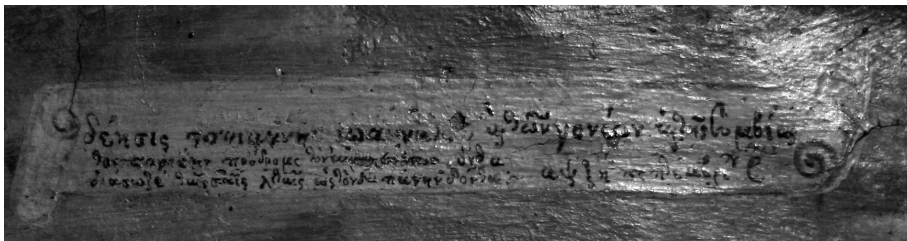
11. L. Κοϊνοva-Arnaudova, *Ikonite ot Melnishkiya kraï* (Οι εικόνες από την περιοχή του Μελενίκου), Sofia 1980, σ. 42, ειχ. 11, όπου δίνεται λανθασμένο στοιχείο ότι η εικόνα χρονολογείται στο πρώτο μισό του 17^{ου} αιώνα, ενώ η ίδια φέρει τη χρονολογία φιλοτέχνησης το 1664.

12. Κοϊνοva-Arnaudova, *Ikonite*, ό.π., σ. 50, ειχ. 20. Gerov, *Ikonite ot Melnik*, ό.π., σ. 29, σημ. 52.

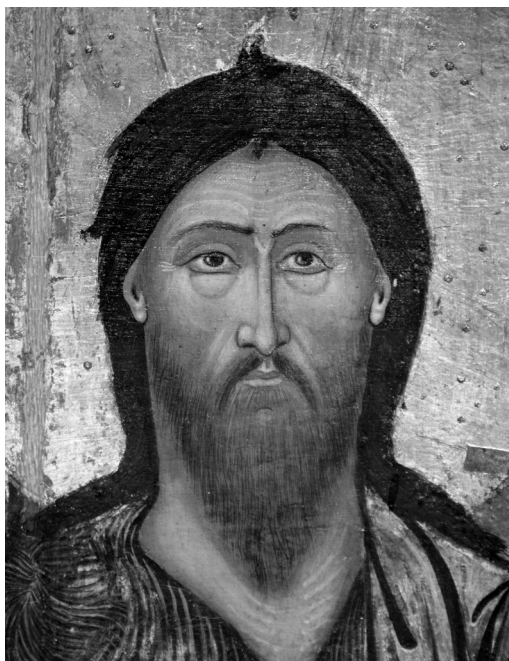
13. Gerov, *Ikonite ot Melnik*, ό.π., σ. 138-145. Al. Trifonova, «Ikona na sv. Atanasii Atonski s zhitiini stseni i svetsi ot Melnik (1757 g.)» [Εικόνα του αγίου Αθανασίου του Αθωνίτη με σκηνές βίου και αγίους από το Μελένικο (1757)], *Godishnik na Sofijskia Universitet/Centur za Slaviano-Vizantijski Prouchvania "Prof. Ivan Duichev"* 98/17, (2012), σ. 25-43.

14. Gerov, *Ikonite ot Melnik*, ό.π., σ. 146-149.

γίου Ιωάννου του Προδρόμου (1768) από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο (εικ.2-3).

Εικ. 2. Η αφιερωματική επιγραφή της εικόνας του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (1768). Ναός Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχείο Αl. Trifonova.

Εικ. 3. Ο άγιος Ιωάννης ο Προδρόμος (λεπτομέρεια εικ. 2).

8.

ΙΣΤΟΡΗΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΑΓΙΑ ΕΙΚΩΝ ΕΙΣ ΑΝΤΥΤΥΠΙΟΝ
ΤΗΣ ΠΟΡΤΑΙΤΙΣΣΗ(Σ) ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗ(Σ) ΤΟΥ ΠΑΝΟΣ(Ι)
ΟΤΑΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝ(ΟΥ) / ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΙΒΗΡΙΤΟΥ ΔΙ ΕΞΟΔΩΝ ΔΕ Κ(ΑΙ) ΕΥΛΑΒΕΙΑΣ ΤΩΝ
ΚΥΡΙΩΝ ΜΑΝΚΑΤΗ ΤΑΜΠΑΚΗ Κ(ΑΙ) ΚΩΝΣΤΑ(ΝΤΙΝΟΥ)
ΚΑΛΤΖΟΥΝΗ ΕΙΣ ΨΥΧΙΚ/ΗΣ ΤΩΝ ΣΩΤΗ/ΡΙΑΣ / ΔΙΑ ΧΕΙΡΟΣ
ΙΑΚΩΒΟΥ ΙΒΗΡΙΤΟΥ

Η επιγραφή, η οποία αποδίδεται με μαύρα και με λευκά γράμματα βρίσκεται στο κάτω τμήμα της εικόνας της Παναγίας Πορταίτισσας (περ. 1790) στη μονή Ροζινού¹⁵ κοντά στο Μελένικο.

9.

δέησις αθανασίου κ(αι) της συμβίας κ(αι) των τέκνων

Η επιγραφή με μαύρα γράμματα αναγράφεται στο κάτω μέρος της εικόνας του ένθρονου αγίου Αθανασίου Αλεξανδρείας (18ος αι.), η οποία προέρχεται από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο¹⁶.

10.

κωνσταντίνου · ΧΡ(ΥCΑΝ)Θ(ΟΥ) και τῶν τέκνων

Η επιγραφή με μαύρα γράμματα εντάσσεται στο κάτω τμήμα της εικόνας της Βάπτισης (18ος-19ος αι.)¹⁷, η οποία προέρχεται από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

11.

ΚΩΝΣΤΑΝ/ΤΙΝΟΥ · ΧΡ(ΥCΑΝ)Θ(ΟΥ) / κ(α)ὶ τῶν τέκνων

Η επιγραφή με κόκκινα γράμματα βρίσκεται στο επάνω μέρος της εικόνας της Μεταμορφώσεως του Χριστού (18ος-19ος αι.)¹⁸, η οποία προέρχεται από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του

15. Γενικά για την εικόνα της Παναγίας Πορταίτισσας βλ. G. Chavřukov, *Břlgarski manastiri* (Βουλγαρικά μοναστήρια), Sofia 1974, σ. 84-285. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ό.π., σ. 14-15. E. Bakalova, «Zwei Ikonen der Muttergottes Portaitissa (von Iviron) in Bulgarien», *Δελτίον της Χριστιανικής Αρχαιολογικής Εταιρείας, πέρ. Δ΄, τόμ. ΙΖ΄*, (1994-1994), σ. 349. P.L. Vocotopoulos, «Note sur l'icône de la Vierge Portaitissa», *Zograf* 25 (1996), 27-30. E. Bakalova, «Ikonata na sv. Bogoroditsa Portaitisa (Iverska) v Rozhenskia manastir» (Η εικόνα της Παναγίας Πορταίτισσας (των Ιβήρων) στη μονή Ροζινού), *Svetogorska obitel Zograf*, II, Sofia 1996, σ. 289-308. I. Gergova, *Chudesata na presveta Bogoroditsa v kulturata na břlgarskoto vřzrazhdane* (Τα θαύματα της Παναγίας στον πολιτισμό της βουλγαρικής αναγέννησης), Sofia 2012, σ. 150-152. Το κείμενο της επιγραφής δημοσιεύεται με μικρά γράμματα στο Bakalova, *Ikonata*, ό.π., σ. 290. E. Bakalova, «Ikonata sv. Bogoroditsa Portaitisa (Iverska) v Rozhenskia manastir» (Η εικόνα της Παναγίας Πορταίτισσας (των Ιβήρων) στη μονή Ροζινού), E. Bakalova, *Kultřt křm relikvite i chudotvornite ikoni. Traditsii i sřvremennost*, Sofia 2016, σ. 184.

16. Φωτογραφία της εικόνας δημοσιεύεται στο L. Koïnova, «Tsurkvata “Sv. Nikolaii Chudotvoret’s” v gr. Melnik» (Ο ναός του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο), *Restavratsia i konservatsia na hudozhestveni tsennosti*, Sofia 1982, σ. 22, εικ. 1.30. Φωτογραφία της εικόνας και της αφιερωματικής της επιγραφής βλ. Gerov, *Ikoni ot Melnik*, ό.π., σ. 166-167.

17. Φωτογραφία της εικόνας δημοσιεύεται στο Koïnova, *Tsurkvata*, ό.π., εικ. 1.40. Φωτογραφία της εικόνας και της αφιερωματικής της επιγραφής Gerov, *Ikoni ot Melnik*, ό.π., σ. 124-125.

18. Φωτογραφία της εικόνας βλ. Koïnova, *Tsurkvata*, ό.π., εικ. 1.47. Φωτογραφία της εικόνας και της αφιερωματικής της επιγραφής βλ. Gerov, *Ikoni ot Melnik*, ό.π., σ. 126-127.

Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

12.

κωνσταντίνου · XP(YCAN)Θ(OY) κ(α)ι τῶν τέκνων

Η επιγραφή με κόκκινα γράμματα βρίσκεται στο κάτω τμήμα της εικόνας της Σταύρωσης του Χριστού (18ος-19ος αι.)¹⁹, η οποία προέρχεται από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

13.

κωνσταντίνου · / XP(YCAN)Θ(OY) [κ(α)ι τῶν] / τέκνων

Η επιγραφή με κόκκινα γράμματα αναγράφεται στο κάτω μέρος της εικόνας του Γενεσίου της Θεοτόκου (18ος-19ος αι.)²⁰.

14.

κωνσταντί[ν]ου · XP(YCAN)Θ(OY) / και τῶν τέκνων

Η επιγραφή αναγράφεται με κόκκινα γράμματα στο αριστερό τμήμα της εικόνας της Γεννήσεως του Χριστού (18ος-19ος αι.)²¹, η οποία προέρχεται από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

15.

Διὰ προτροπῆς Κ(υρίο)υ / [...], και διεπι/στασίας κ(υρίο)υ Κωνσταντίνου / Ζ(ωγράφ)ου, του επιτροπεύοντος, τῶν / εκκλησιῶν τῆς τῶν Ἁγίων Θεοδώρων / και τῆς του Ἁγίου Βασιλείου / χ(εί)ρ Ν(Ι) Κ(Ο)Λ(ΑΟΥ) / 1823

Η επιγραφή βρίσκεται σε εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα (1823)²² στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο (εικ. 4-5).

16.

Διὰ συνδρομῆς τῶν δούλῶν τοῦ / Θεοῦ Αναστασίου Μαρίας Κωνσταντίνου Η/λία κ(α)ι τῶν ἀδελφῶν εἰς μνημόσυνου Αυτῶν. / Διὰ χειρὸς Λαζάρου Ἀγιογράφου 1862 ἔκ Μελένικου) / οκτοβρ. 18.

Η επιγραφή βρίσκεται σε εικόνα της Αναλήψεως του προφήτου Ηλία (1862)²³ από τον ναό των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου

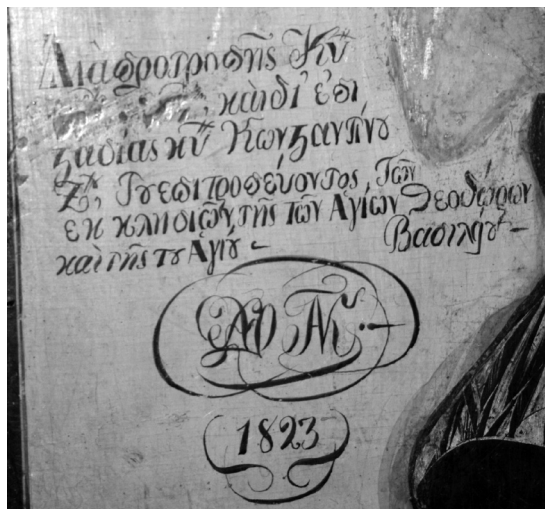
19. Φωτογραφία της εικόνας, βλ. Koinova, Tsurkvata, *ό.π.*, εικ. 1.42. Φωτογραφία της εικόνας και της αφιερωματικής της επιγραφής, βλ. Gerov, *Ikonite ot Melnik*, *ό.π.*, σ. 128-131.

20. Φωτογραφία της εικόνας, βλ. Koinova, Tsurkvata, *ό.π.*, εικ. 1.45. Φωτογραφία της εικόνας και της αφιερωματικής της επιγραφής, βλ. Gerov, *Ikonite ot Melnik*, *ό.π.*, σ. 132-135.

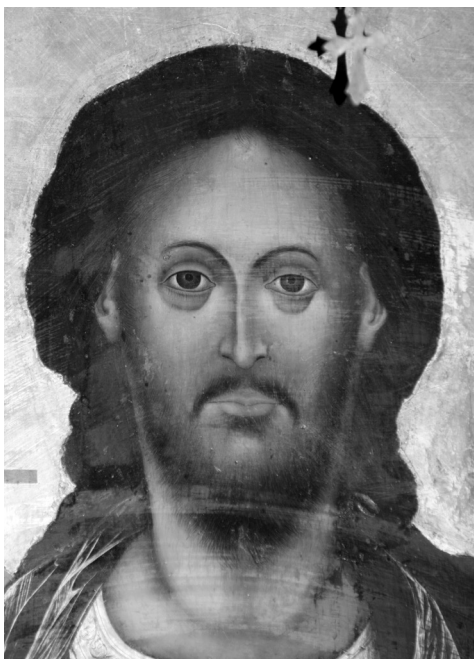
21. Φωτογραφία της εικόνας βλ. Koinova-Arnaudova, *Ikonite*, *ό.π.*, σ. 70, εικ. 42.

22. Φωτογραφία της εικόνας βλ. Koinova-Arnaudova, *Ikonite*, *ό.π.*, σ. 88, εικ. 68. E. Mutafov, I. Gergova, A. Kuyumdzhiev, E. Popova, E. Genova, D. Gonis, *Grutski zografi v Bulgaria sled 1453 g. / Έλληνες αγιογράφοι στη Βουλγαρία μετά το 1453*, Sofia 2008, σ. 85, εικ. 245. Αικ. Θ. Κουμλίδου, *Μελένικον*, Θεσσαλονίκη 2015, 98, εικ. 1.4.2.

23. Vasiliev, *Bulgarski maistori*, *ό.π.*, σ. 276. Koinova-Arnaudova, *Ikonite*, *ό.π.*, σ. 90,

Εικ. 4. Η αφιερωματική επιγραφή της εικόνας του Χριστού Παντοκράτορα (1823). Ναός Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχείο Αλ. Τρίφονοβα.

Εικ. 5. Ο Χριστός Παντοκράτορας (λεπτομέρεια εικ. 4).

εικ. 65. Γερον, *Ikoni ot Melnik*, ό.π., σ. 168-171. Mutafov et al., *Grutski zografii*, ό.π., σ. 210-211, εικ. 194-195.

(1862) στο Μελένικο.

17.

Χειρ Λαζάρου / 1868

Η επιγραφή αναγράφεται με μαύρα γράμματα στο κάτω μέρος της εικόνας του αγίου Αντωνίου (1868)²⁴ από τον ναό του Αγίου Αντωνίου (1881) στο Μελένικο.

Σε μέταλλο:

1.

Οὗτος ὁ τῖμ(ι)ος καὶ ζωοποι(ὸς) στ(αυ)ρὸ(ς) ὑπάρχει τῆς ἀγιοτάτης μητροπόλεως Μελενίκου διὰ συνδρομῆς καὶ ἐξόδου Κωνσταντίνου ἄμα τῇ συνοδίᾳ ἑαυτοῦ Κομνηνοῦ

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε επίχρυσο σταυρό (17^{ος}-18^{ος} αι.), ο οποίος τουλάχιστον μέχρι το 1907 φυλασσόταν στην μητρόπολη Μελενίκου²⁵.

2.

Τῆς ἀγίας Φωτινῆς. 1737. Τοῦ ἐν ἱερ(ο)μ(ο)ναχ(ο)ις Μ(α)καρίου ἐκ πόλεως Μελεν(ί)κου καὶ πρωτοσυγγέλου

Η επιγραφή είναι από επίχρυση λειψανοθήκη της αγίας Φωτεινής (1737), η οποία φυλασσόταν τουλάχιστον μέχρι το 1907 στο σκευοφυλάκιο της μητροπόλεως Μελενίκου²⁶.

3.

ΔΕ/ΙCΙ/С ΤΩ/Ν /ΔΟΥ/ΛΩ/Ν Τ(ΟΥ) / Θ/ΕΟΥ²⁷ / ΔΙΜΟ²⁸ / ΜΙΧΑΗΛ²⁹

Η αδημοσίευτη επιγραφή είναι χαραγμένη σε τρεις ασημένιες πλάκες, τοποθετημένες στην εικόνα της Παναγίας Πορταίτισσας (οκ. 1790) στο καθολικό της μονής Ροζινού κοντά στο Μελένικο.

4.

† ΙΓΝΑΤΙΟΣ ΠΡΟΗΓΟΥΜΕΝΟΣ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΡΟΖΙΝΟΥ ΑΘΑΝ(Α) ΣΗ(ΟΣ) ΚΟΥ ΓΟΥ ΜΕ Ξ Η ΤΟ ΕΤΟΣ 1795 ΜΕΛΕΝΙΚΟ

Η επιγραφή είναι χαραγμένη στη βάση σταυρού αγιασμού (1795)³⁰,

24. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 212, ειχ. 200-201.

25. Perdrizet, Melnic, ό.π., σ. 22. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 77.

26. Perdrizet, Melnic, ό.π., σ. 22. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 77.

27. Η επιγραφή είναι σε διακοσμητική ταινία επάνω στην αφιερωματική επιγραφή της εικόνας, προσωπική σημείωση.

28. Επιγραφή σε ασημένια πλάκα στο δεξί χέρι της Παναγίας, προσωπική σημείωση.

29. Επιγραφή πάνω σε ασημένια πλάκα, στο δεξί χέρι του Χριστού προσωπική σημείωση.

30. Δ. Α. Λιάκος, «Από το σκευοφυλάκιο της αγιορείτικης μονής Ιβήρων: Πρόδρομες παρατηρήσεις στη μελέτη των έργων μικροτεχνίας», *Το Αρχαιολογικό έργο στη Μακεδονία και στη Θράκη* 20 (2006), σ. 546, σημ. 53, σ. 550, ειχ. 14.

ο οποίος βρίσκεται στο Σκευοφυλάκιο της μονής Ιβήρων Αγίου Όρους.

5.

Ο παρόν τίμιος και ζωοποιός σταυρός ετεληόθι / διά χ(ε)ιρός Ιωά(ν)
νου Σεριότη έξοδος παντός Γαβάλα ιερέος κε ικονόμου Μελενήκου
σιν της / μητρος αυτού Λασκαρήνας

Η επιγραφή (αρχές 19ου αι.)³¹ είναι χαραγμένη σε λειψανοθήκη του Τιμίου Σταυρού στη μονή Ιβήρων Αγίου Όρους.

Σε ξύλο:

1.

ΕΤΕΛΕΙΩΘΕΙ ΤΟ ΠΑΡΟΝ / ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙΟΝ ΔΙΑ ΣΥΝ /
ΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΞΟΔΩΝ ΤΟΥ ΠΑΝΟ / ΣΙΩΤΑΤΟΥ ΠΡΟΗΓΟΥ-
ΜΕΝΟΥ ΙΒΗΡΙΤΟΥ / ΙΓΝΑΤΙΟΥ ΡΑΙΔΕΣΤΙΝΟΥ ΟΜΟΥ / ΜΕΤΑ
ΤΟΥ ΕΥΛΟΓΗΜΕΝΟΥ ΡΟΥΦΕΤΙΟΥ / ΤΑΜΠΑΚΙΔΩΝ ΤΩΝ ΕΝ
ΤΗ / ΠΟΛΕΙ ΜΕΛΕΝΙΚΟΥ / ΜΗΝΟΣ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ 5. 1790

Η επιγραφή βρίσκεται επάνω σε ξύλινο προσκυνητάριο, το οποίο προορίζεται για την εικόνα της Παναγίας Πορταίτισσας (περ. 1790)³².

2.

ΤΟ ΠΑΡΩΝ ΠΡΟΣΚΥΝΗΤΑΡΙ[ΟΝ ΕΓΙΝ]ΕΝ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ
Κ(ΑΙ) ΕΞΟΔΟΥ / ΤΗΣ ΔΟΥΛΗΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΡΩΜΝΗΑΝΗΣ
ΤΗΣ ΓΥΝΗΣ ΤΟΥ ΕΝ ΜΑΚΑ/ΡΙΑ ΤΕΛΕΞΗ ΓΕΝΟΜΕΝΟΥ
ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΠΑΝΟΥ Κ(ΑΙ) ΔΙ/Α ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΤΩΝ
1792 οκτωβρίου 24

Η επιγραφή είναι επάνω σε ξυλόγλυπτο προσκυνητάριο (1792) στη μονή Ροζινού κοντά στο Μελένικο³³.

3.

ΔΙ ΕΠΙΣΤΑΣΙΑΣ / ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ / ΖΑΧΑΡΙΟΥ / ΠΑΝΑΓΙΩΤΟΥ
/ ΙΩΑΝ(Ν)ΟΥ / ΓΕΟΡΓΗ / 1795 / ΔΙΑ ΤΕΧΝΗΣ ΤΟΥ / ΙΩΑΝ(Ν)
ΟΥ ΝΙΝΟΥ

Η επιγραφή αναγράφεται σε ξύλινο πυργόσχημο αρτοφόριο (1795)³⁴

31. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l'Athos*, Paris 1904, 74.

32. Bakalova, Ikonata, *ό.π.*, σσ. 183, 289. Ορισμένοι ερευνητές δεν σημειώνουν καθόλου ότι η εν λόγω επιγραφή είναι ελληνική, αλλά δημοσιεύουν μόνο το περιεχόμενό του στα βουλγαρικά, βλ. Mineva-Milcheva, Aleksandrova, Putevoditel, *ό.π.*, σ. 248. Φωτογραφία της επιγραφής βλ. Κουμλίδου, *Μελένικον*, *ό.π.*, 97, εικ. 1.4.1.

33. Geron, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, *ό.π.*, σ. 161, όπου αναφέρουν ως χρονολογία της επιγραφής μία από τις ακόλουθες τέσσερις χρονολογίες - 1780, 1782, 1790 ή 1792. Κατά τη γνώμη μας πρόκειται για το 1792, διότι ο Κόπανος πέθανε το 1791, βλ. Ιω. Θ. Μπάκας, *Ο Ελληνισμός και η μητροπολιτική περιφέρεια Μελενοίκου (1850-1912)*, Θεσσαλονίκη 2003 (ανέκδοτη διδακτορική διατριβή), σ. 153.

34. ΑΙ. Τρίφοβα, «Άγνωστο μεταβυζαντινό ξύλινο ομοίωμα κτηρίου στο Ιστορικό

από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο (εικ. 6-9).

Εικ. 6 - 7 - 8. Οι αφιερωματικές επιγραφές του πυργόσχημου αροτοφόριου (1795) (λεπτομέρειες). Ναός Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχείο Αl. Trifonova.

Εικ. 9. Το πυργόσχημο αροτοφόριο (1795). Ναός του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχ. Αl. Trifonova.

4.

ὁ παρὼν σ(αυ)ρ(ὸ)ς ὑπάρχη Κωνσταντίνου ἱερέως καὶ οἰκονόμου τῆς ἀγιοτάτης μητροπόλεως Μελενίκου καὶ ἐπροσιλόθ[η] αὐτὸν διὰ μνημόσυνον μητροπόλεως

Ἡ αφιερωματικὴ ἐπιγραφή βρίσκεται σε ξύλινο σταυρό (τρίτο τέταρτο 18ου αἰ.)³⁵ ἀπὸ τον ναό του Αγίου Στεφάνου στο Μελένικο.

Μουσείο του Blagoevgrad της Βουλγαρίας», *Μακεδονικά* 38 (2009), σ. 133-151, σχέδ. 13, εικ.112.

35. Perdrizet, Melnic, ὁ.π., σ. 22.

5.

Ἐξωγραφίσθη ὁ παρὼν ἀρχιερατικός θρόνος ἐν ἔτει 1893 Ἰουνίου 26 διὰ συνδρομῆς καὶ δαπάναις τῶν ἐνοριτῶν

Ἡ επιγραφή εἶναι σε δεσποτικό θρόνο (1893)³⁶ στον ναό των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου (1840) στο Μελένικο.

Σε ύφασμα:

1.

† ΕΓΩ ΕΙΜΙ ΤΟ Α. ΚΑΙ ΤΟ Ω ΑΡΧΗ ΚΑΙ ΤΕΛΟΣ ΛΕΓΕΙ Κ[ΥΡΙΟ]Σ Ο ΩΝ Κ(ΑΙ) Ο ΗΝ ΚΑΙ Ο ΕΡ[ΧΟΜΕ]ΝΟΣ Ο ΠΑΝΤΟΚΡΑΤΩΡ Α: 11.8.
† ΕΝ ΕΤΕΙ ΣΩΤΗΡΙΩ (1869) ΟΚΤΩΜΒΡΙΟΥ 20 Χ[ΕΙ]Ρ ΛΑΖΑΡΟΥ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΥ

Ἡ επιγραφή αναγράφεται με μαύρα γράμματα γύρω από την μορφή του Χριστού Παντοκράτορα (1869), ενταγμένη επάνω σε ύφασμα στο ταβάνι του ναού του Αγίου Αντωνίου (1881) στο Μελένικο (εικ. 10).

Εικ. 10. Η αφιερωματική επιγραφή της εικόνας του Χριστού Παντοκράτορα (1869). Ναός Αγίου Αντωνίου (1881) στο Μελένικο. Αρχείο ΑΙ. Τριφονοα.

36. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 77.

Σε τοιχογραφίες:

1.

ΔΕΗΣΙΣ / ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ / ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΗΛΙΑ / ΔΕΗΣΙΣ ΤΟΥ /
ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ / ΙΛΝΗΤΟΥ † ΑΔΕΛΦΗΣ / ΑΥΤΟΥ ΜΑΡ(Ι)
ΑC Κ(ΑΙ) ΤΟΥ / Π(ΑΤΡΟ)C ΑΥΤΩΝ ΝΙΚΟΛΑΟΥ / [ΖΡΙΕ (Θ') ?]
ΜΟΥΑ ΟΥ

Η επιγραφή αναγράφεται στον εξωτερικό νότιο τοίχο, δεξιά της εισόδου του καθολικού της μονής Ροζινού (τέλος 16ος - αρχές 17ος αι.)³⁷ (εικ.11)³⁸.

Εικ. 11. Η αφιερωματική επιγραφή του εξωτερικού νότιου τοίχου του καθολικού της μονής Ροζινού (τέλος 16^{ου} - αρχές 17^{ου} αι.).

Αρχείο Sv. Angelov.

37. Δημοσιεύεται με μικρές διαφοροποιήσεις στο Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ό.π., σ. 159. V. Gerasimova-Tomova, «Komentar kum nadpisite v statiata na Zh. Vuzharonova «Melnik v izsledvaniata na ruskite arheoloji prez XIX v.» (Σχόλια των επιγραφών στο άρθρο της Ζ. Βαζάροβα «Το Μελένικο στις έρευνες των ρώσων αρχαιολόγων κατά τον 19ο αι.»), *Melnik*, vol. 2., Sofia 1994, σ. 125-126.

38. Η φωτογραφία είναι από το αρχείο του συνάδελφου Szetozar Angelov, τον οποίο

2.

ΙΣΤΟΡΗΘΗ Η ΠΑΡΟΥΣΑ ΚΟΙΜΗΣΗ ΥΠΟ ΑΓΙΟΓΡΑΦΟΝ
ΘΕΟΧΑΡΗ Κ(ΑΙ) ΝΙΚΟΛΑΟΥ 1727

Η επιγραφή αναγράφεται στη σκηνή της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1727) στο υπέρθυρο του ανατολικού τοίχου του νάρθηκα³⁹ στο καθολικό της μονής Ροζινού κοντά στο Μελένικο.

3.

† Τὸ μέγιστον εὐν(ο)οὔμεν / ἐλάχιστον ὄν οὐκ ἴσμεν. / Τοῦ ποτέ μακαρίου [ἐν] πνεύμα/τι κ(υρί)ου Διονυσίου ὁ ποῦ ἦτον / ἐξ Ἰωαννιτῶν καὶ ἀνεπαύθη / εἰς τὸ Μελένικον καὶ ζωγραφ(ήθ)η / τὸ ἀρ(τικον) παρ' ἐμοῦ Ἰσαίου ἱερομονάχου καὶ ἐλαχίστου / δούλου τοῦ θ(εοῦ) καὶ τῆς εἰδ... / μαίσας εὐχέτης. 1728.

Η επιγραφή (1728) αναγράφεται στο ειλητάριο του αγίου Νικολάου, ο οποίος εικονίζεται στο ιερό της Τράπεζας της μονής Ροζινού⁴⁰.

4.

† ΔΕΗΧΗC ΤΩΝ ΔΟΥ(ΛΩΝ) / ΤΟΥ Θ(ΕΟ)Υ ΜΑΒΡΟΥΔ(Η) / CYN
ΤΗΝ CΥΜΒΙΑ / ΤΟΥ ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟ/ΠΑΝΟΥ

Η επιγραφή (πριν το 1791) βρίσκεται στο τοίχο του ιερού και του διακονικού⁴¹ του καθολικού της μονής Ροζινού.

5.

† ΔΕΗΧΗC ΤΟΥ ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΘΕΟΥ / ΜΑΝΟΥΗΛ ΙΕΡΕΟΣ / CYN
ΤΗ CΥΜΒΙΑ ΤΟΥ / ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟΥ ΚΟΠΑ/ΝΟΥ

Η επιγραφή βρίσκεται σε τοίχο του ιερού και του διακονικού⁴² στο καθολικό της μονής Ροζινού.

Σε χειρόγραφα:

1.

Κτήμα μὲν εοικα τοῦ πανιερωτάτου μ(ητ)ροπολίτου τῆς ἀγι/ωτάτης μ(ητ)ροπόλεως μελενίκου κυροῦ γαλακτίονος πόνοσ / δέ τοῦ ἐν ἐλάχιστοις καὶ ἀμαθοῦς γαβριήλ τοῦ ὀλ...πι/ώτου ἐτελειώθη δὲ ἐν τῷ ζῳλω ἔτος ἐν μηνὶ μαίου κγ' / ἡμέρα (π)έ(μπτη) ἐν τῇ πόλει μελενίκου.

ευχαριστώ θερμά για την παραχώρηση.

39. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ὁ.π., σ. 72, 159. I. Gergova, E. Popova, E. Genova, N. Klisarov, *Korpus na stenopisite v Bŭlgaria ot XVIII vek*, Sofia 2006, σ. 174.

40. L. Koinova-Arnaudova, «Novotkriti stenopisi ot Rozhenskata Trapezaria» (Νέες ανακαλυφθέντες τοιχογραφίες από την Τραπεζαρία της μονής Ροζινού), *Muzei i Pametnici na Kulturata XIII* (1973), 47-48, fig. 3-4. Πρόεπης, Στοιχεία, ὁ.π., 11.

41. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ὁ.π., σ. 161. Gergova et al., *Korpus*, ὁ.π., σ. 174.

42. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ὁ.π., σ. 161. Gergova et al., *Korpus*, ὁ.π., σ. 174.

Η επιγραφή (1622) βρίσκεται σε φ. 258^v του χειρόγραφου Χρονογράφου υπ' αριθ. 22 (αρχές 17ου αι.) στη βιβλιοθήκη John Rylands του Πανεπιστημίου Μάντσεστερ⁴³.

2.

Τοῦ ἐντελοῦς μητροπολίτου Μελενίκου Θεοφάνους τοῦ ...ἠγοράσθη παρ' αὐτοῦ οἰκειῶν ἄσπρων ἐν ἀλήθεια θεοῦ ἀ^ωχ^ων^ωζ^ω

Η επιγραφή (1657) βρίσκεται σε χειρόγραφο Χρονογράφο στη βιβλιοθήκη John Rylands του Μάντσεστερ⁴⁴.

3.

παρ' ἐμοῦ Ἰακώβου ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, τοῦ ἀπό μοναστήριον του Ἁγίου Γεωργίου τοῦ ἐπωνομαζομένου Βυσσαρίονος . καὶ ἐγράφθην εἰς ωφέλιαν τῶν μετιόντων . καὶ ἐπιλοχρῶντων αὐτῶ . καὶ ἐκκληπαρεῖ ὁ ρηθεῖς . μνημομένειν αὐτοῦ . ἐν ταῖς πρὸς θεὸν εὐχαῖς ἐν ἔτει ἀπὸ τῆς ἐνσάρκου οἰκονομίας . 1732 Δεκεμβρίου . 8 . ἐγράφθην δὲ ὑπὸ χειρὸς μου ἐν Μελενίκῳ ἀρχιερετεύοντος τοῦ πανιερωτάτου κυριῶ κύρ Ανθύμου τοῦ Μητιλινέου . καὶ ἐπιτροπεύοντος τοῦ ἐντιμωτάτου , καὶ χρησιμοτάτου κυριῶ κύρ Δούκα Χαλτά . Ἐν τῇ αὐτοῦ αγία ἐκκλησίᾳ τῆς υπεραγίας Θεοτόκου τοῦ ἐπονομαζομένου Ροζινῶ .

Η επιγραφή (φ. 6r) βρίσκεται σε χειρόγραφο νομοκανόνα (1732)⁴⁵, το οποίο γράφηκε στη μονή Ροζινού από τον μοναχό Ιάκωβο από τα Ιωάννινα και σήμερα βρίσκεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας.

4.

1732. Ἀπριλίου 25. Ἐτελειόθη τὸ παρὸν χρόνους εἰς τοὺς χιλίους / στοὺς δύο καὶ τριάκοντα, μὲ τοὺς ἐπτακοσίους / εἰς τὰς πέντε καὶ καὶ εἴκοσι μὴνδες τοῦ Ἀπριλίου / με κόπον πολλὴν καὶ με σπουδὴν τοῦ αὐτοῦ Ἰακώβου ἱερομονάχου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων.

Η επιγραφή (φ. 518v) βρίσκεται σε χειρόγραφο νομοκανόνα (1732)⁴⁶, ἔργο του αντιγραφέα μοναχό Ιακώβου, το οποίο γράφθηκε στη μονή Ροζινού και σε κάποια φάση μεταφέρθηκε στη μονή του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου Καστρίτσας, αλλά σήμερα βρίσκεται στην Εθνική Βιβλιοθήκη της Αθήνας.

43. Α. Μαρκόπουλος, «Ένα χειρόγραφο από το Μελενικό στη βιβλιοθήκη John Rylands του Μάντσεστερ», *Μνήμων* 5 (1978), 46.

44. Μαρκόπουλος, Ένα χειρόγραφο, ό.π., 48.

45. Σ. Λάμπρος, «Ηπειρωτικά. Η μονή Καστρίτσας και οι εν αυτή κώδικες», *Νέος Ἑλληνομνήμων* 2 (1914), 34-41. Πρέπης, Στοιχεία, ό.π., 14.

46. Λάμπρος, Ηπειρωτικά, ό.π., 34-41. Πρέπης, Στοιχεία, ό.π., 14.

III. Επιγραφές με το όνομα του καλλιτέχνη

Σε εικόνες:

1.

1856. διά χειρός· Γιακουμή / Ιακώβου· Νικολάου·

Η επιγραφή με λευκά γράμματα επάνω σε βαθυγάλανο βάθος αναγράφεται στο κάτω τμήμα της λυπηράς με τον άγιο Ιωάννη το Θεολόγο (1856) από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Συνάγεται λοιπόν ότι και τα άλλα τμήματα της λυπηράς είναι έργο του αυτού ζωγράφου (εικ.12-13).

Εικ. 12. Η επιγραφή της λυπηράς (1856). Ναός Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχείο ΑΙ. Τρίφοнова.

Εικ. 13. Η λυπηρά με τον άγιο Ιωάννη το Θεολόγο (1856). Ναός Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχείο ΑΙ. Τρίφοнова.

Εικ. 14. Η αφιερωματική επιγραφή του βημοθύρου (1864). Ναός Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχείο Αλ. Τριφονοβα.

Εικ.15. Το βημόθυρο (1864). Ναός Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο. Αρχείο Αλ. Τριφονοβα.

2.

Τω 1864. Απριλίου κε / Χ(ε)ίρ Λαζάρου Πετρακίδου

Η επιγραφή αναγράφεται με λευκά γράμματα στο δεξί φύλλο του βημοθύρου (1864)⁴⁷ στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο (εικ.14-15).

3.

Χείρ Λαζάρου Πετρακίδου / Ζωγράφου 1868 ΣΕΠΤ(ΕΜΒΡΙΟΥ) 8

Η επιγραφή εντάσσεται στην κάτω αριστερή γωνιά της εικόνας του αρχιδιακόνου Στεφάνου (1868)⁴⁸ στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

IV. Επιγραφές με χρονολογίες:

Σε γυαλί:

1.

Έτει 1715

Η επιγραφή είναι επάνω σε βιτράζ στον κυριώς ναό του καθολικού της μονής Ροζινού κοντά στο Μελένικο⁴⁹.

Σε εικόνες:

1.

1776

Η χρονολογία αναγράφεται με κόκκινο επάνω στην εικόνα των αγίων Ιωάννου Προδρόμου, Κοσμά, Παντελεήμονα, Δαμιανού, Μόδεστον και Δημήτριον (1776) στο παρεκκλήσι των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού (1732) της μονής Ροζινού⁵⁰.

47. Για το βημόθυρο ως έργο του ζωγράφου Lazar Argirov αναφέρει η Κοϊνονα, Tsirkvata, ό.π., σ. 18-19. K. Gruncharov, *Melnik (Μελένικο)*, Varna 2007, σ. 34. Gerov, *Ikoni ot Melnik*, ό.π., σ. 46. Το βημόθυρο δεν αναφέρεται ως έργο του ζωγράφου Lazaros Petrakidis από τους Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 136-137. Η τεχνοτροπία της ζωγραφικής, όπως και η έκφραση των μορφών μας οδηγούν στην υπόθεση ότι η δεσποτική εικόνα της Σύναξης των Αρχαγγέλων είναι επίσης έργο του ιδίου ζωγράφου, ο οποίος, όπως ήδη σημειώσαμε, δεν λέγεται Lazar Argirov, αλλά Λάζαρος Πετρακίδης από το Μελένικο.

48. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 211, φιν. 197-198.

49. A. Vasiliev, *Ktitorski portreti (Κτητορικά πορτρέτα)*, Sofia 1960, σ. 88, σημ. 1. Βαλαής, *Συμβολή*, ό.π., σ. 173. Gergova et al., *Korpus*, ό.π., σ. 28.

50. E. Bakalova, «Rozhenskiat manastir "Rozhdestvo Bogorodicno"» (Η μονή Ροζινού Γενεσίου της Θεοτόκου), στο: L. Prashkov, E. Bakalova, S. Boyadziev, *Manastirite v Bulgaria*, Sofia 1992, σ. 246. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ό.π., σ. 121.

V. Επιτύμβιες επιγραφές

Σε λίθο ή μάρμαρο:

1.

1767 / ΙΔΟΥ ΚΕΙΤΕ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ / ΘΕΟΥ ΚΟΣΤΑ ΤΟΥ ΓΙΟΡΓΙ

Η επιγραφή είναι σκαλισμένη σε μαρμάρινο σταυρό (1767) με αριθμ. εισαγωγής 161⁵¹, ο οποίος προέρχεται από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

2.

1771 / ΚΟΣΤΑ / ΓΙΟΡΓΙ

Η επιγραφή βρίσκεται χαραγμένη σε μαρμάρινο επιτάφιο σταυρό⁵² από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

3.

ΕΝ ΘΑ(ΔΕ) ΚΙΤΕ ΜΑΚΑ/ΡΙΤΙΣ ΑΠΟΣΤΟΛΗ / ΑΛΕΞΑΝΔΡΙΟΥ
1787

Η επιγραφή είναι σκαλισμένη σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό (1787) από τη μονή της Παναγίας Σπηλαιώτισσας⁵³ στο Μελένικο.

4.

1798 / ΙΔΟΥ ΚΙΤΕ Ο ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ / ΘΕΟΥ ΔΙΑΝΙΣ ΤΟΥ / [ΚΩΝ]
STANTAC

Η επιγραφή είναι σκαλισμένη σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό από τον ναό της Παναγίας Σπηλαιώτισσας⁵⁴ στο Μελένικο.

5.

1829 / ΜΑΡΤΗΟΥ : 10 / ΙΔΟΥ ΚΗΤΕ Η ΔΟΥΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ / ΑΓΝΗ
: ΓΗΝΗ : ΤΟΥ ΑΝΓΕΛΟΥ : / ΤΑΜΠΑΚΗΣ

Η επιγραφή αναγράφεται σε επιτύμβιο μαρμάρινο σταυρό από τον περίβολο του ναού της Παναγίας Σπηλαιώτισσας (1209-1211) στο Μελένικο⁵⁵.

6.

ΙΔΟΥ ΚΟΙΤΑΙ Ι ΔΟΥΛΙ / ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΛΑΣΚΑΡΙΝΑ / ΔΗΜΗΤΡΗΟΥ
ΚΑΛΑΠΑΚΙΔΑ / 1867 ΩΚΤΟΒΡΙΟΥ

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό από

51. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 176, εικ. 29.

52. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 176, εικ. 30.

53. V. Gerasimova-Tomova, «Kamenni pametnici ot manastira “Sv. Bogorodica Spileotisa”» (Λίθινα μνημεία από τη μονή της Παναγίας Σπηλαιώτισσας), *Melnik*, vol. 2, Sofia 1994, σ. 96-97, εικ. 5.

54. Gerasimova-Tomova, Kamenni pametnici, ό.π., σ. 97, εικ. 6.

55. Gerasimova-Tomova, Kamenni pametnici, ό.π., σ. 97, εικ. 7.

τον περίβολο του ναού της Παναγίας Σπηλαιώτισσας (1209-1211) στο Μελένικο⁵⁶.

7.

1841 / ΙΟΥΝΙΟΥ 19 / ΙΔΟΥ ΚΙΤΕ Ι ΔΟΥΛΙ ΤΟΥ ΘΕ/ΟΥ : ΜΑΡΙΑ
ΤΟΥ ΠΕΤΡΕ / ΤΟΥ ΤΖΟΥΡΕ

Η επιγραφή είναι σκαλισμένη επάνω σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό⁵⁷ από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

8.

ΕΝ ΤΑΔΕ ΚΕΙΤΑΙ Η / ΔΟΥΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ / ΚΑΤΙΝΚΟΥ ΤΟΥ
ΧΡΗΣΤΟΥ / ΗΛΙΑ ΑΜΠΑΤΑΖΗ · 1859 / ΑΠΡΙΛΙΟΥ 2

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό⁵⁸ από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

9.

ΙΔΟΥ ΚΟΙΤΑΙ Ι ΔΟΥΛΙ / ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΒΡΑΝΙΝΑ / ΓΙΝΗ ΤΟΥ
ΜΑΚΑΡΙΤΟΥ / ΘΟΜΑ ΤΟΠΟΛΙΚΑ / 1861 / ΣΕΠΤΕ(ΜΒΡΙΟΥ) 9

Η επιγραφή είναι σκαλισμένη σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό⁵⁹ από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο .

10.

ΙΔΟΥ ΚΟΙΤΑΙ Ο ΔΟΥ/ΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ / ΑΝΑΣΤΑΣΙΟΥ ΙΕΡΕΑΣ
/1862 /ΜΑΡΤΙΟΥ 10

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό⁶⁰ από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

11.

ΙΔΟΥ ΚΕΙΤΑΙ [Η ΔΟΥΛΗ] / ΤΟΥ ΘΕΟΥ ΠΑΛΟ[ΓΙΝΑ] / ΣΥΖΥΓΟΣ
· ΠΑΝΑΓΙ(ΩΤΗΣ) / ΜΑΡΤΙΟΥ 18, 18[. .] / ΧΑΤΖΙΔΗΝΑ

Η επιγραφή αναγράφεται σε μαρμάρινο επιτύμβιο σταυρό, από τον οποίο σώζεται μόνο το μεσαίο τμήμα του⁶¹, το οποίο προέρχεται από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

56. Gerasimova-Tomova, Kamenni pametnici, ό.π., σ. 97, ειχ. 8.

57. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 176, 179, ειχ. 32.

58. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 176, 179, ειχ. 33.

59. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 177, 179, ειχ. 34.

60. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 178-179, ειχ. 35.

61. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 178-179, ειχ. 36.

12.

[18.]4 / [ΜΑ]ΡΤΙΟΥ 6 / [ΙΔ]ΟΥ ΚΟΙΤΑΙ Ο ΔΟΥ/[Λ]ΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ / [...]ΣΙΟΥ ΧΡΙΣΤΟΥ

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε επιτύμβια πλάκα⁶², η οποία προέρχεται από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

13.

ΕΔΩΣΕ ΤΟ ΚΟ(Ι)ΝΟΝ / ΧΡΕΟΣ ΚΑΙ ΕΝ ΤΑΔΕ / ΚΟΙΤΑΙ Ι ΑΕΙΜΝΗ / ΣΤΙ ΔΟΥΛΙ ΤΟΥ / ΘΕΟΥ ΜΑΡΙΑ ΙΩΑΝΝΟΥ / ΖΛΑΤΑΝΟΥ 1863 / ΣΕΠΤΕΜΒΡΙ

Η επιγραφή εντάσσεται σε επιτύμβια μαρμάρινη πλάκα⁶³, η οποία προέρχεται από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο

14.

ΕΝ ΤΑΥΘΑ ΚΕΙΤΑΙ / Ι ΔΟΥΛΗ ΤΟΥ ΘΕΟΥ / ΑΝΘΗΣΑ ΓΗΝΗ / ΤΟΥ ΜΟΣΧΟΥ / ΣΕΠΤΕΒΡΙΟΥ 6 / 1872

Η επιγραφή είναι σε μαρμάρινη επιτύμβια πλάκα⁶⁴ από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

15.

ΕΚΟΙΜΗΘΗ ΕΝ / ΚΥΡΙΩ Ο ΑΕΙΜΝΗ/CTOS ΔΟΥΛΟΣ ΤΟΥ / ΘΕΟΥ ΑΝΤΩΝΙ Σ / ΠΕΤΡΟΥ ΓΟΥΝΑ/ΡΙ / 1878 / ΙΟΥΛΙΟΥ

Η επιγραφή είναι σε μαρμάρινη επιτύμβια πλάκα (1878)⁶⁵ από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

16.

ΤΑΦΟΣ ΟΔΕ ΖΟΦΩΝΔΗΣ / ΚΑΛΥΠΤΕΙ ΣΩΜΑ / ΑΝΘΗΡΟΝ ΜΑΡΙΑΣ ΣΥ/ΖΥΓΟΥ ΜΕΝ ΑΝΤΩΝΙΟΥ / Γ. ΔΟΣΤΟΥ ΘΥΓΑΤΡΟΣ ΔΕ Κ. ΒΡΕΓΚΑ ΗΝ / ΑΝΗΡ ΠΑΣΕΝ Ο ΘΑΝΑ/ΤΟΣ ΠΡΟΩΡΩΣ.

Η επιγραφή είναι χαραγμένη σε μαρμάρινη επιτύμβια πλάκα⁶⁶ από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

17.

ΙΔΟΥ ΚΕΙΤΑΙ Ο ΔΟΥ/ΛΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΥ / ΘΕΟΔΩΡΟΣ ΥΙΟΣ /

62. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 178, 181, ειχ. 37.

63. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 178, 181, ειχ. 38.

64. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 179, 181, ειχ. 39.

65. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 179, 181, ειχ. 40. Κουλιμίδου, *Μελένικον*, ό.π., σ. 553, όπου δίνει την επιγραφή με κάποιες διαφοροποιήσεις.

66. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 180, 181-182, ειχ. 43.

ΙΩΑΝΝΟΥ ΤΑΣΟΥΝΙ / ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ 26 / 1888

Η επιγραφή είναι σκαλισμένη σε μαρμάρινη επιτύμβια πλάκα (1888)⁶⁷, η οποία προέρχεται από τον περίβολο του μητροπολιτικού ναού του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο.

Σε τοιχογραφίες:

1.

ΤΟ ΜΕΓΙΣΤΟΝ ΕΝΝ(Ο)ΟΥΜΕΝ / ΕΛΑΧΙΣΤΟΝ ΩΝ ΟΥΚ
ΙΣΜΕΝ. / ΤΟΥ ΠΟΤΕ ΜΑΚΑΡΙΟΥ ΠΝΕΥΜΑ/ΤΙΚΟΥ ΔΙΟΝΥΣΙΟΥ
ΟΠΟΥ ΗΤΟΝ / ΕΞ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΑΙ ΑΝΑΠΑΥΘΗ / ΕΙΣ ΤΟ
ΜΕΛΕΝΙΚΟΝ. ΚΑΙ ΑΝΕΓΡΑΦΗ / ΤΟ Ρ(ΗΤΟΝ) ΠΑΡ' ΕΜΟΥ ΗΣΑ/
ΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΚΑΙ ΕΛΑΧΙΣΤΟΥ / ΔΟΥΛΟΥ ΤΟΥ ΚΑΙ ΕΝ
ΠΝ(ΕΥΜΑΤ)Ι ΑΓΙΩ ΕΙΔΙΚΟΣ ΣΑΣ ΕΥΧΕΤΗΣ / 1728.

Η επιγραφή αναγράφεται στη Τράπεζα (1728) της μονής Ροζινού κοντά στο Μελένικο⁶⁸.

Στη συνέχεια θα αναφερθούμε στις πληροφορίες που μας δίνουν οι αναφερόμενες παραπάνω επιγραφές, οι οποίες, όπως προκύπτει, αφορούν μέλη της εκκλησίας (ένα πατριάρχη, έξι μητροπολίτες, δύο πρωτοσύγκελους, ένα ηγούμενο, δυο προηγούμενους, έναν ιερομόναχο, μια μοναχή και τρεις ιερείς), κοσμικά πρόσωπα (πάνω από τριάντα δωρητές και πέντε επιστάτες), καλλιτέχνες (οκτώ ζωγράφους, ένας ξυλόγλυπτης, δύο χρυσοχόοι και δύο γραφείς).

I. Μέλη της εκκλησίας

Πατριάρχες

Μνημονεύεται ένας πατριάρχης, ο *Οικουμενικός πατριάρχης Παΐσιος Β΄* (1726-1732, 1740-1743, 1751-1752)⁶⁹, κατά την αρχιερατεία του οποίου αναστηλώθηκε και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες το καθολικό της μονής Ροζινού (1732), καθώς, επίσης, κατασκευάστηκε το τέμπλο του και τα εκκλησιαστικά έπιπλα.

Μητροπολίτες

Μνημονεύονται έξι μητροπολίτες από το τρίτο τέταρτο του 17^{ου} έως το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα -ο Γαλακτίωνας, ο Θεοφάνης, ο

67. Gerasimova-Tomova, Kamenna plastika, ό.π., σ. 180, σ. 182, ειχ. 45.

68. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ό.π., σ. 162.

69. Γενικά για τον Οικουμενικό πατριάρχη Παΐσιο Β΄, βλ. Γεννάδιος, μητρ. Ηλιουπόλεως, «Εξέχουσαι Εκκλησιαστικά Προσωπικότητες του Οικουμενικού Πατριαρχείου μετά την Άλωσιν: Ο Οικουμενικός Πατριάρχης Παΐσιος ο Β΄», *Ορθοδοξία* 25 (1950), σ. 260-261.

Σιλβέστρος, ο Διονύσιος Β΄, ο Άνθιμος Α΄ και ο Διονύσιος Γ΄, κατά την αρχιερατεία των οποίων έγιναν διάφορες ανεγέρσεις και διακοσμήσεις, χωρίς ωστόσο αυτοί να δίνουν κάποια οικονομική ενίσχυση.

Ο μητροπολίτης Μελενίκου *Γαλακτίων* (1602-1628)⁷⁰, ο οποίος πριν υπήρξε ηγούμενος της μονής Εικοσιφοίνισσας⁷¹, σημειώνεται σε μια ενθύμηση του 1622 πως κατέχει το χειρόγραφο Χρονογράφο (αρχές 17ου αι.), γραμμένο στο Μελένικο, σήμερα στη βιβλιοθήκη John Rylands του Πανεπιστημίου Μάντσεστερ.

Ο μητροπολίτης Μελενίκου *Θεοφάνης* (1654-1659)⁷² μνημονεύεται σε ενθύμηση (1657) ενός χειρόγραφου Χρονογράφου, σήμερα στη βιβλιοθήκη John Rylands του Πανεπιστημίου Μάντσεστερ. Ο ίδιος συνέβαλε και στην ανανέωση το 1657 του ναού του Αγίου Νικολάου στο Μελένικο⁷³.

Κατά την αρχιερατεία του μητροπολίτη Μελενίκου *Σιλβέστρου* (1661-1667)⁷⁴ αναγέρθηκε ο ναός του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (1662) της μονής Ροζινού.

Ο μητροπολίτης Μελενίκου *Διονύσιος Β΄* (1677-1683, 1685-1689)⁷⁵, ο οποίος καταγόταν τα Ιωάννινα, είχε περιπετειώδες δύο αρχιερατείες στο Μελένικο. Μετά την πρώτη, όταν παρατήθηκε οικειοθελώς εγκαταστάθηκε στο Άγιον Όρος, όπου αγόρασε ένα κελί της μονής Ιβήρων, ενώ μετά τη δεύτερη πήγε στην Αδριανούπολη. Τελικά πεθαίνει και θάβεται στο Μελένικο, όπως μας πληροφορεί και ο ιερομόναχος Ησαΐας.

Την εποχή του μητροπολίτη Μελενίκου *Άνθιμου του Α΄* (1716-1737)⁷⁶, ο οποίος καταγόταν από τη Μυτιλήνη, αναστηλώθηκε και διακοσμήθηκε με τοιχογραφίες το καθολικό της μονής Ροζινού (1732), καθώς, επίσης, κατασκευάστηκαν το τέμπλο του και τα εκκλησιαστικά του

70. Γενικά για τον μητροπολίτη Μελενίκου *Γαλακτίωνα*, βλ. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 86. Α. Μ. Κολτσίδα, *Ιστορία του Μελενίκου. Η διαχρονική πορεία του Ελληνισμού*, Θεσσαλονίκη 2005, σ. 460-461. Βαλαΐς, *Συμβολή*, ό.π., σ. 188-193.

71. Ε. Ταπεινός, «Εκκλησιαστική ιστορία της επαρχίας Μελενίκου», *Εκκλησιαστική Αλήθεια* 12/7 (1892-1893), 319.

72. Γενικά για τον μητροπολίτη Μελενίκου *Θεοφάνη*, βλ. Ταπεινός, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ό.π., 54. Κολτσίδα, *Ιστορία του Μελενίκου*, ό.π., σ. 462-463. Βαλαΐς, *Συμβολή*, ό.π., σ. 201-206.

73. Ταπεινός, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ό.π., 383. Βαλαΐς, *Συμβολή*, ό.π., σ. 204.

74. Κολτσίδα, *Ιστορία του Μελενίκου*, ό.π., σ. 456. Γενικά για τον μητροπολίτη Μελενίκου *Σιλβέστρου*, βλ. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 87. Βαλαΐς, *Συμβολή*, ό.π., σ. 209-213.

75. Γενικά για τον μητροπολίτη Μελενίκου *Διονύσιο Β΄*, βλ. Ταπεινός, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ό.π., 54-55. Βαλαΐς, *Συμβολή*, ό.π., σ. 216-218.

76. Γενικά για τον μητροπολίτη Μελενίκου *Άνθιμου*, βλ. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 89. Κολτσίδα, *Ιστορία του Μελενίκου*, ό.π., σ. 456. Ιω. Θ. Μπάκας, *Ο Ελληνισμός*, ό.π., 61.

έπιπλα. Επιπλέον, την ίδια χρονιά της αρχιερατείας του Άνθυμου του Μητιληνέου αντιγράφηκε ένα χειρόγραφο νομοκανόνα (1732) στη μονή Ροζινού από τον ιερομόναχο Ιάκωβο από τα Ιωάννινα.

Όταν ο μητροπολίτης Μελενίκου υπήρξε ο Διονύσιος Γ' ο Ταπεινός από την Κωνσταντινούπολη (1837-1875)⁷⁷, τότε στο Μελένικο αναγέρθηκε ο ναός των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου (1840). Επίσης, ο ίδιος συνέβαλε οικονομικά στην ανέγερση εκ νέου της μητρόπολης Μελενίκου το 1865-1866, η οποία είχε καεί⁷⁸. Φαίνεται ότι υπήρξε και μεγάλος βιβλιόφιλος, καθώς συνέβαλε οικονομικά στην έκδοση των δύο βιβλίων⁷⁹.

Πρωτοσύγκελοι

Γνωρίζουμε, επίσης, για την ύπαρξη δύο πρωτοσύγκελων της μητρόπολης Μελενίκου από τον τρίτο τέταρτο του 17ου έως το δεύτερο τέταρτο του 18ου αιώνα - τον ιερομόναχο Θεοδόσιο και τον *ιερομόναχο Μακάριο από το Μελένικο*.

Ο πρωτοσύγκελος της μητρόπολης Μελενίκου ιερομόναχος Θεοδόσιος (τρίτο τέταρτο 17ο αι.) συνέβαλε στην ανέγερση του ναού του Αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (1662) της μονής Ροζινού, ενώ ο πρωτοσύγκελος ιερομόναχος Μακάριος από το Μελένικο (δεύτερο τέταρτο 18ου αι.) συνέβαλε οικονομικά στην κατασκευή μιας ασημένιας λειψανοθήκης της αγίας Φωτεινής (1737) στο ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο.

Ηγούμενοι

Γνωρίζουμε μόνο έναν ηγούμενο της μονής Ροζινού, τον *ιερομόναχο Αναστάσιο* (δεύτερο τέταρτο 18^{ου} αι.), ο οποίος υπήρξε και σακελάριος της μητρόπολης Μελενίκου. Ο ίδιος συνέβαλε οικονομικά στη διακόσμηση με τοιχογραφίες του καθολικού της μονής Ροζινού (1732), όπου και απεικονίζεται κοντά στη θύρα του παρεκκλησίου της Παναγίας Πορταΐτισσας⁸⁰, αλλά επίσης συνέβαλε και στην κατασκευή του ξυλόγλυπτου τέμπλου (1732) του καθολικού.

77. Γενικά για τον μητροπολίτη Διονύσιο Γ' του Ταπεινού, βλ. Vlachos, *Die Geschichte*, ό.π., σ. 92. Μπάκας, *Ο Ελληνισμός*, ό.π., σ. 61-65. Κολτσίδα, *Ιστορία του Μελενίκου*, ό.π., σ. 465-466.

78. Ταπεινός, *Εκκλησιαστική ιστορία*, ό.π., 160. Μπάκας, *Ο Ελληνισμός*, ό.π., 63.

79. Πρόκειται για ένα εγχειρίδιο επιστολών (1857) και για μια ακολουθία της αγίας Ευθυμίας (1857), βλ. Κομμιλίδου, *Μελένικον*, ό.π., σ. 275.

80. Πρέπης, *Στοιχεία*, ό.π., 14.

Προηγούμενοι

Οι προηγούμενοι, μαρτυρούμενοι από τις επιγραφές, είναι δύο α-γιορείτες μοναχοί του 18ου αιώνα, ο μοναχός *Σάββας της Μεγίστης Λαύρας* και ο μοναχός *Ιγνάτιος ο Ιβηρίτης*.

Ο προηγούμενος της μονής Μεγίστης Λαύρας Αγίου Όρους, ο *μοναχός Σάββας* (τρίτο τέταρτο του 18ου αι.), χρηματοδότησε τη φιλοτέχνηση της εικόνας του αγίου Αθανασίου του Αθωνίτη με σκηνές βίου και αγίους (1757) στον ναό του Αγίου Αντωνίου στο Μελένικο.

Ο προηγούμενος της μονής Ροζινού, η οποία το διάστημα αυτό υπήρξε μετόχι της μονής Ιβήρων, ο *μοναχός Ιγνάτιος Ιβηρίτης* από τη Ραιδεστό (τελευταίο τέταρτο 18ου αι.), συνέβαλε με χρήματα στη φιλοτέχνηση της εικόνας της Παναγίας Πορταίτισσας (περ. 1790) για τη μονή Ροζινού. Επίσης, ο ίδιος χρηματοδότησε την κατασκευή ενός ειδικού προσκυνηταρίου (1790) για την εικόνα της Παναγίας Πορταίτισσας (περ. 1790), όπως, επίσης, τη φιλοτέχνηση ενός σταυρού αγιασμού (1795), σήμερα στο σκευοφυλάκιο της μονής Ιβήρων Αγίου Όρους.

Ιερομόναχοι και μοναχοί

Στις επιγραφές μνημονεύονται, επίσης, ένας ιερομόναχος -ο Ησαΐας και μια μοναχή, η Μελάνια, του 18^{ου} αιώνα.

Πιο συγκεκριμένα, ο *ιερομόναχος Ησαΐας* (δεύτερο τέταρτο 18^{ου} αι.) αφιέρωσε ένα ποιητικό κείμενο στον κεκοιμημένο πνευματικό του πατέρα Διονύσιο από τα Ιωάννινα, αναγεγραμμένο σε τοιχογραφία (1728) στη Τράπεζα της μονής Ροζινού. Μια *μοναχή, η μοναχή Μελάνια* (τέλος 18^{ου} αι.) συνέβαλε οικονομικά στη φιλοτέχνηση με τοιχογραφίες του παρεκκλησίου των Αγίων Αναργύρων Κοσμά και Δαμιανού (1732) στη μονή Ροζινού, κάτι που μας κάνει να υποθέσουμε ότι δεν αποκλείεται τότε η μονή να ήταν γυναικεία.

Ιερείς

Εμφανίζονται, επίσης, τα ονόματα τριών ιερέων του δεύτερου μισού του 18ου αιώνα - ο Κωνσταντίνος, ο Μανουήλ και ο Γαβαλάς.

Ο ιερέας *Κωνσταντίνος* (τρίτο τέταρτο 18ου αι.), ο οποίος υπήρξε οικονόμος της μητρόπολης Μελενίκου, αφιέρωσε ένα ξύλινο σταυρό (τρίτο τέταρτο 18ου αι.) στην ίδια μητρόπολη. Ταυτίζεται πιθανότατα με τον Κωνσταντίνο Πόποβιτς από το Μελένικο, οικονόμο της μητρόπολης Μελενίκου κατά το τρίτο τέταρτο του 18ου αιώνα, ο οποίος με δικά του έξοδα και επιστασία εκτύπωσε διάφορες χαλκογραφίες για τα μοναστήρια του Αγίου Όρους κατά τα έτη 1761 - 1780⁸¹.

81. Βλ. σχετικά τις ακόλουθες οκτώ χαλκογραφίες με τις συνοδευτικές τις επιγραφές: 1. Η Κοίμηση της Θεοτόκου και η μονή Srbski Kovin (1761), ...ΣΠΟΥΔΗ ΚΑΙ

Ο ιερέας *Μανουήλ* (τελευταίο τέταρτο 18^{ου} αι.) και η σύζυγός του συνέβαλαν οικονομικά στη διακόσμηση με τοιχογραφίες του ιερού (πριν το 1791) του καθολικού της μονής Ροζινού κοντά στο Μελένικο.

Ο ιερέας *Γαβαλάς* [αρχές 19^{ου} αι.(;)]⁸², ο οποίος ήταν οικονόμος της μητρόπολης Μελενίκου, αφιέρωσε, μαζί με την μητέρα του Λασκαρήνα, μια λειψανοθήκη του Τιμίου Σταυρού (αρχές 19^{ου} αι.) στη μονή Ιβήρων Αγίου Όρους. Θα πρέπει να σημειωθεί ότι σε ένα έγγραφο του 1818 αναφέρεται πως κάποιος ονόματι Γαβαλά κατείχε χωράφια γύρω από το Μελένικο⁸³, που δεν αποκλείεται να είναι το ίδιο αυτό πρόσω-

---

ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ ΤΟΥ ΕΝΤΙΜΙΟΤΑΤΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΩΝΣΤΑΝ/ΤΙΝΟΥ ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ ΜΕΛΕΝΙΚΙΩΤΟΥ ΚΑΙ ΑΦΙΕΡΩΘΗ ΕΝ ΑΥΤΗ ΤΗ ΑΓΙΑ ΜΟΝΗ ΧΑΡΙΝ ΤΩΝ ΕΝ ΑΥΤΗ ΤΗ ΙΕΡΑ ΜΟΝΗ ΕΥΛΑΒΕΙΑΝ ΠΡΟΣΦΕΡΟΝΤΩΝ ΟΡΘΟ/δόξων Χριστιανῶν ἐν ἔτει 1761 Ὁκτωμβρίου ἐν Βιέννῃ, βλ. Ντ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες. Ορθόδοξα θρησκευτικά χαρακτηριστικά 1665-1899*, Π, Αθήνα, 1986, 156-157, εικ. 154. 2. Ο πρωτομάρτυς Στέφανος και η μονή Κωνσταμονίτου (1765), ...*ἐπιστασία δε του τιμωτάτου / κυ(ρί)ου Κωνσταντίνου οικονόμου εκ πόλεως Μελενίκου -1765 εν βιέννῃ*, βλ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, Π, ό.π., 488, εικ. 520. I. Gergova, I. Gatev, I. Vanev, *Hristiansko izkusno v Nacionalnia arheologiceski muzej Sofia. Katalog* (Χριστιανική τέχνη στο Εθνικό Αρχαιολογικό Μουσείο. Κατάλογος), Sofia 2012, 381, 384, fig. III.1. 3. Οι αρχάγγελοι Μιχαήλ και Γαβριήλ και η μονή Δοχειαρίου (1765), ...*συνδρομή καί ἐπιστασία τοῦ τιμωτάτου κυ(ρί)ου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἐκ πόλεως Μελενίκου 1765*, βλ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, Π, ό.π., 1986, 460, εικ. 490. 4. Ο Ευαγγελισμός της Θεοτόκου και η μονή Φιλοθέου (1765), ...*ἐπιστασία τοῦ τιμωτάτου Κ(υρί)ου Κωνσταντίνου Οἰκονόμου ἐκ / πόλεως Μελενίκου 1765 ἐν Βιέννῃ*, βλ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, Π, ό.π., 1986, 465, εικ. 495. 5. Η Ανάληψη του Χριστού και η μονή Εσφιγμένου (1765), ...*ἐπιστασία (δέ τοῦ τιμωτάτου κυ(ρί)ου) Κωνστ/αντίνου Οἰκονόμου ἐκ πόλεως Μελενίκου 1765 ἐν Βιέννῃ*, βλ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, Π, ό.π., 1986, 482, εικ. 513. 6. Ο άγιος πρωτομάρτυρας Στέφανος και η μονή Κωνσταμονίτου (1765), *Η Παρούσα σεβασμία εἰκῶν ἐχαλκοχαράχθη Διὰ συνδρομῆς τοῦ πανοσιωτάτου / κυ(ρί)ου Γαβριήλ τοῦ Βατοπεδινοῦ δι ἐξόδων δὲ τοῦ τιμωτάτου κυ(ρί)ου Αθνασιίου αλεξίου / ἐκ γράμφοβο καὶ ἀφιερῶθη παρ' αὐτοῦ ἐν τη Ιερα Μονῇ τοῦ Κωσταμονήτου ἰνὰ / δωεὰν ζαρήξεται τοῦ ὀρθοδόξου χριστιανοῖς ἐπιστασία δὲ τοῦ τιμωτάτου / κυ(ρί)ου Κωνσταντίνου οικονόμου ἐκ πόλεως Μελενίκου 1765 ἐν Βιέννῃ*, βλ. Θ. Μ. Προβατάκης, *Χαρακτικά Ελλήνων Λαϊκῶν δημιουργῶν 17ος-19ος αιώνας. Συλλογή Ιεράς Μονῆς Τοπλοῦ*, Αθήνα, γ.γ.ρ. έκδ, 186. 7. Γενική άποψη του Αγίου Όρους (1767), ...*δι' ἐπιστασίας δὲ καὶ ἐπιμελείας Κυρίου Κωνσταντίνου Ποποβίτς οικονόμου τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Μελενίκου 1767*, βλ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, Π, ό.π., 396-397, εικ. 422. 8. Η μονή Βατοπαιδίου (1767), ...*δι' ἐπιστασίας δὲ καὶ ἐπιμελείας τοῦ Κυρίου Κωνσταντίνου Ποποβίτζη Οἰκονόμου τοῦ ἐκ τῆς πόλεως Μελενίκου 1767*, βλ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, Π, ό.π., 415, εικ. 444. 9. Η μονή Διονυσίου (1781), ... *ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ ΚΑΙ ΕΠΙΣΤΑΣΙΑΣ ΤΩΝ ΤΙΜΙΩΤΑΤΩΝ ΠΡΑΓΜΑΤΕΥΤΩΝ ΚΥΡΙΩΝ ΚΩΝΣΤΑΝΤΙΝΟΥ ΠΟΠΟΒΗΖ Κ(ΑΙ) ΓΕΩΡΓΙΩ ΑΓΓΕΛΑΚΗ ΜΠΑΣΜΑΖΗ ΤΩΝ ΜΕΛΕΝΙΚΙΩΝ / ...1780*, βλ. Παπαστράτου, *Χάρτινες εικόνες*, Π, ό.π., 439-441, εικ. 469.

82. G. Millet, J. Pargoire, L. Petit, *Recueil des inscriptions chrétiennes de l'Athos*, Paris 1904, 74.

83. Π. Πέννας, «Συμβολή εις την ιστορίαν του Μελένικου», *Σερραϊκά Χρονικά* 5 (1970), 104.

πο. Επίσης, η μητέρα του, η Λασκαρήνα, μπορεί να ταυτίζεται με την Λασκαρίνα Δημητρίου Καλαπακίδα (†1867), της οποίας γνωρίζουμε την επιτάφια πλάκα.

II. Κοσμικά πρόσωπα

Δωρητές

Στις επιγραφές που δημοσιεύουμε καταγράφονται τα ονόματα διαφόρων δωρητών από τον 16^ο έως το 19^ο αιώνα, ο αριθμός των οποίων υπερβαίνει τους τριάντα.

Κατά τον 16^ο αιώνα εμφανίζεται μόνο ο δωρητής *Μανώλης Μίσου* (16^{ος} αι.), ο οποίος αφιέρωσε την εικόνα του έφιππου αγίου Γεωργίου με 14 σκηές του βίου του (16^{ος} αι.) στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο.

Κατά τον 17^ο αιώνα οι δωρητές είναι περισσότεροι και γνωρίζουμε τα ονόματα οκτώ από αυτούς. Ο *Ηλίας*, όπως και ο *Ηλίντου*, η αδελφή του *Μαρία* και ο πατέρας τους *Νικόλαος* (πρώτο τέταρτο 17^{ου} αι.) χρηματοδότησαν την ανανέωση της προϋπάρχουσας ζωγραφικής του νότιου τοίχου του καθολικού της μονής Ροζινού. Ο *Ζλάτος Δαφίνης* συνδέεται με την αφιέρωση της εικόνας του αγίου Δημητρίου (1636/7), ο *Παναγιώτης Δούκας* με την εικόνα των αγίων αποστόλων Πέτρου και Παύλου (1664) και η *Βάλκο* και η *Μαρούδα* με την εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα (17^{ος} αι.) στη μονή Ροζινού κοντά στο Μελένικο.

Κατά τον 18^ο αιώνα ο αριθμός των δωρητών είναι μεγαλύτερος, κάτι που μας κάνει να υποθέσουμε ότι ήταν μια περίοδος ακμής για την πόλη και την περιοχή της. Πιο συγκεκριμένα, τα αδέλφια *Μαυρουδής* και *Μανώλης*, μαζί με την μητέρα τους *Κομνεάνη*, συνέβαλαν στη φιλοτέχνηση των τοιχογραφιών του καθολικού της μονής της Παναγίας Σπηλαιώτισσας (1731) στο Μελένικο. Ο *Παναγιωτάκης Χρύσανθου* δαπάνησε χρήματα για τη φιλοτέχνηση της εικόνας της ένθρονης αγίας Αικατερίνης (1759), όπως, επίσης, ο *Ιωάννης*, οι γονείς του και η σύζυγος του για την εικόνα του αγίου Ιωάννου του Προδρόμου (1768), ο *Αθανάσιος*, η σύζυγός του και τα παιδιά τους για την εικόνα του ένθρονου αγίου Αθανασίου Αλεξανδρείας (18^{ος} αι.), όλες στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο.

Με τη συνδρομή του *Κωνσταντίνου* και της συζύγου του *Κομνήνα* φιλοτεχνήθηκε ένας σταυρός (18^{ος} αι.) για την μητρόπολη Μελενίκου.

Ο *Κωνσταντίνος Χρύσανθος* και τα παιδιά του συνέβαλαν στη φιλοτέχνηση των εικόνων του Γενεσίου της Θεοτόκου (18^{ος}-19^{ος} αι.), της Γέννησης του Χριστού (18^{ος}-19^{ος} αι.), της Βάπτισης του Χριστού (18^{ος}-19^{ος} αι.), της Μεταμόρφωσης του Χριστού (18^{ος}-19^{ος} αι.) και της

Σταύρωσης του Χριστού (18^{ος}-19^{ος} αι.) για τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο.

Μεγάλες δωρεές παρατηρούνται κυρίως προς τη μονή Ροζινού κοντά στο Μελένικο, η οποία υπήρξε μετόχι της μονής Ιβήρων Αγίου Όρους. Ο άρχοντας Δούκας, γνωστός επίσης ως Δούκας Χαλτάς, ήταν σκευοφύλαξ της μητρόπολης Μελενίκου. Ο ίδιος έδωσε χρήματα για την αναστήλωση και τη φιλοτέχνηση των τοιχογραφιών του καθολικού (1732) της μονής Ροζινού, όπως επίσης, και για την κατασκευή του τέμπλου και των εκκλησιαστικών επίπλων του καθολικού, καθώς επίσης επιτρόπευε στην αντιγραφή ενός χειρόγραφου νομοκανόνα (1732) στη μονή Ροζινού. Ο *Μανικάτης Ταμπάκης* και ο *Κωνσταντίνος Καλτσούνης* χορήγησαν χρήματα για τη φιλοτέχνηση της εικόνας της Παναγίας Πορταίτισσας (περ. 1790), ο *Μαυρουδής* και η σύζυγος του δαπάνησαν για τη τοιχογράφηση του ιερού (πριν το 1791), η *Ρωμινιάνη*, σύζυγος του αείμνηστου Κωνσταντίνου Κόπανου, χρηματοδότησε τη φιλοτέχνηση ενός προσκυνητάριου (1792) και ο *Δίμος* και ο *Μιχαήλ* για την κατασκευή ασημένιων χειρών και φωτοστέφανων για τις μορφές της Παναγίας και του Χριστού, όπως και ασημένια διακοσμητική ταινία (τέλος 18^{ου}-19^{ου} αι.) για την εικόνα της Παναγίας Πορταίτισσας (περ. 1790) της μονής Ροζινού.

Κατά τον 19^ο αιώνα οι δωρητές εμφανίζονται λιγότεροι σε αριθμό. Ο *Αναστάσιος*, η *Μαρία*, ο *Κωνσταντίνος* και ο *Ηλίας* παρήγγειλαν την εικόνα της Ανάληψης του προφήτου Ηλία (1862), ενώ οι ενοριακοί του ναού των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου (1840) στο Μελένικο δαπάνησαν την φιλοτέχνηση του αρχιερατικού θρόνου (1893) για τον ναό αυτό. Τέλος, ο *Ιωάννης Αλεξίου Τσιέρης* και ο *Παναγιώτης Τ. Καρατζάς* συνέβαλαν οικονομικά στην ανέγερση και στην αγιογράφηση του ναού του Αγίου Αντωνίου (1881) στο Μελένικο.

Επιστάτες

Οι επιγραφές μας πληροφορούν επίσης για την ύπαρξη πέντε επιστατών από το τελευταίο τέταρτο του 18^{ου} έως το τελευταίο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα - ο Παναγιώτης Ζαχαρίας, ο Παναγιώτης Ιωάννης, ο Γεώργιος, ο ζωγράφος Κωνσταντίνος και ο Ζήσης Τρύφωνος.

Πιο συγκεκριμένα, το τελευταίο τέταρτο του 18^{ου} αιώνα διαπιστώνουμε τους επιστάτες *Παναγιώτη Ζαχαρία*, *Παναγιώτη Ιωάννη* και *Γεώργιο* με την επίβλεψη των οποίων έγινε το ξύλινο πυργόσχημο αροτόφοριο (1795), το οποίο προέρχεται από τον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο.

Κατά τον 19^ο αιώνα γνωστοί επιστάτες είναι ο *ζωγράφος Κωνσταντίνος*, επίτροπος των ναών των Αγίων Θεοδώρων και του Αγίου

Βασιλείου στο Μελένικο, ο οποίος φρόντισε τη φιλοτέχνηση της εικόνας του Χριστού Παντοκράτορα (1823) στον μητροπολιτικό ναό Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού (1865/6) στο Μελένικο, καθώς και ο Ζήσης Τρύφωνος, ο οποίος υπήρξε επιστάτης για την ανέγερση και την αγιογράφηση του ναού του Αγίου Αντωνίου (1881) στο Μελένικο.

III. Καλλιτέχνες

Ζωγράφοι

Πιο συγκεκριμένα, οι ζωγράφοι που μαρτυρούνται από τις επιγραφές, δραστηριοποιούνται από το δεύτερο τέταρτο του 18^{ου} αιώνα έως το τρίτο τέταρτο του 19^{ου} αιώνα και είναι οκτώ συνολικά.

Κατά τον 18^ο αιώνα μνημονεύονται πέντε ζωγράφοι - ο Θεοχάρης, ο Νικόλαος, ο ιερομόναχος Ησαΐας, ο Κωνσταντίνος Κόπανος και ο μοναχός Ιάκωβος Ιβηρίτης.

Οι ζωγράφοι Θεοχάρης και Νικόλαος (δεύτερο τέταρτο 18^{ου} αι.)⁸⁴, οι οποίοι φιλοτέχνησαν τη τοιχογραφία της Κοιμήσεως της Θεοτόκου (1727) στο υπέρθυρο του ανατολικού τοίχου του νάρθηκα στο καθολικό της μονής Ροζινού, δεν μας είναι γνωστοί από άλλα έργα τους.

Ο ιερομόναχος Ησαΐας (δεύτερο τέταρτο 18^{ου} αι.)⁸⁵ ζωγράφισε τον νάρθηκα της Τράπεζας (1728) της μονής Ροζινού.

Ο μοναχός Ιάκωβος ο Ιβηρίτης (τελευταίο τέταρτο 18^{ου} αι.)⁸⁶ φιλοτέχνησε την εικόνα της Παναγίας Πορταΐτισσας (περ. 1790) στη μονή Ροζινού. Στην καλλιτεχνική του δραστηριότητα συγκαταλέγονται και άλλες τρεις εικόνες, οι οποίες βρίσκονται στη μονή της Παναγίας Πετριτσονίτισσας (Βαčekovo) - της Παναγίας με αγίους (1787), της Παναγίας Οδηγήτριας (1793) και του Χριστού Παντοκράτορα (1793)⁸⁷.

Ο Κωνσταντίνος Κόπανος (δεύτερο μισό 18^{ου} αι. - †1791)⁸⁸, στον οποίο οφείλεται η διακόσμηση του ιερού και του κυρίως ναού του καθολικού της μονής Ροζινού⁸⁹, δυστυχώς δεν μας είναι γνωστός από άλλα

84. Η καλλιτεχνική δραστηριότητα αυτών των ζωγράφων δεν είναι ακόμα γνωστή μέχρι στιγμής.

85. Για τον ζωγράφο ιερομόναχο Ησαΐα δεν διατεθούμε άλλα στοιχεία και το όνομά του δεν αναφέρεται στο βιβλίο για τους Έλληνες ζωγράφους στη Βουλγαρία μετά την άλωση, Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π.

86. Γενικά για τον ζωγράφο Ιάκωβο Ιβηρίτη βλ. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 94, 145. Ε. Δρακοπούλου, *Έλληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση* (1450-1850), τόμ. 3, Αθήνα, 2010, σ. 317.

87. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., 94, 145.

88. Εδώ θα πρέπει να σημειώσουμε ότι ο Κωνσταντίνος Κόπανος δεν ήταν ξυλογλύπτης και δεν έκανε αυτός το τέμπλο της μονής (1832), όπως είχαν ισχυρισθεί ορισμένοι, χωρίς τεκμηρίωση, βλ. Mineva-Milcheva, Aleksandrova, Putevoditel, ό.π., σ. 247.

89. Gerov, Penkova, Bozhinov, *Stenopisite*, ό.π., σ. 115.

έργα του και δεν γνωρίζουμε τίποτε παραπάνω για την καλλιτεχνική του δραστηριότητα⁹⁰. Ωστόσο, το μόνο που συνάγεται είναι ότι απεβίωσε το 1791, αφήνοντας μεγάλη κληρονομιά στην πόλη του Μελενίκου, στο σχολείο της πόλεως (1791)⁹¹ και ότι είχε σύζυγο την *Ρωμινιάνη*, η οποία το επόμενο έτος μετά το θάνατο του συζύγου της χρηματοδότησε την κατασκευή ενός προσκυνηταρίου (1792) για τη μονή Ροζινού.

Κατά τον 19^ο αιώνα οι γνωστοί ζωγράφοι είναι τρεις - ο Λάζαρος Πετρακίδης, ο Νικόλαος Γιακουμής και ο Γιακουμής Ιακώβου.

Ο Λάζαρος από το Μελένικο ή ο Λάζαρος Πετρακίδης αγιογράφος (δεύτερο μισό 19^{ου} αι.)⁹², δραστηριοποιείται, με βάση τα σωζόμενα έργα του, από το 1862 έως το 1881 στην περιοχή της Μακεδονίας, και πιο συγκεκριμένα στο Μελένικο και στη περιοχή του, όπως και στο Άγκιστρο Σερρών. Στο Μελένικο ο ζωγράφος Λάζαρος Πετρακίδης αφήνει διάφορα ενυπόγραφα έργα, όπως μια εικόνα της Αναλήψεως του προφήτου Ηλία (1862) στον ναό των Αγίων Αποστόλων Πέτρου και Παύλου στο Μελένικο, μια εικόνα του αγίου Αντωνίου (1868) και μια τοιχογραφία σε ύφασμα με τον Χριστό Παντοκράτορα (1869) στο ταβάνι του κυρίως ναού, αλλά και τοιχογραφίες με ανθικό διάκοσμο (1881) στον ναό του Αγίου Αντωνίου στο Μελένικο. Επίσης, άλλα έργα του αγιογράφου Λάζαρου Πετρακίδη εντοπίζονται στον ναό του Αγίου Νικολάου στο Μελένικο, το βημόθυρο (1864), οι εικόνες του αγίου Χαραλάμπους (1868)⁹³, του αγίου αρχιδιακόνου Στεφάνου (1868), του αγίου Αντωνίου (1868), της Απιστίας του Θωμά (1868) και της Αποτομής του αγίου Ιωάννου του Προδρομού (1868)⁹⁴, τα δύο πλάγια βημόθυρα με τον άγιο Ιωάννη τον Χρυσόστομο (1874)⁹⁵ και τον άγιο Βασίλειο τον Μέγα

90. Ο ζωγράφος δεν αναφέρεται στα βιβλία για τους Έλληνες ζωγράφους μετά την Άλωση, βλ. Μ. Χατζηδάκης, Ε. Δρακοπούλου, *Έλληνες ζωγράφοι μετά την Άλωση (1450-1850)*, τόμ. 2. Αθήνα, 1997. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π.

91. Π. Πέννας, Συμβολή, ό.π., σ. 110.

92. Γενικά για τον ζωγράφο Λάζαρο από το Μελένικο, βλ. Vasiliev, *Bulgarski maistori*, ό.π., σ. 276. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 81-82, 136-137. Βλ. επίσης Θ. Ε. Ζήκος, «Ο ναός του Αγίου Αθανασίου στο Άγκιστρο του νομού Σερρών», *Σερραϊκά Σύμμεικτα* 1 (2010), σ. 102, 104-106, ο οποίος δημοσιεύει μια εικόνα του στο Άγκιστρο Σερρών, χωρίς να γνωρίζει τη δραστηριότητα του ζωγράφου στο Μελένικο. Για τα βημόθυρα βλ. Κοϊνοβα, 1982, σ. 18, φιν. 1.8 и 1.7.

93. Η εικόνα, η οποία δεν φέρει υπογραφή, εντάσσεται στο έργο του ζωγράφου με βάση τα τεχνοτροπικά χαρακτηριστικά. Η φωτογραφία της δημοσιεύουν Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 211, ειχ. 196.

94. Η εικόνα δεν είναι ενυπόγραφο έργο, αλλά η τεχνοτροπία συνδέεται με την τέχνη του ζωγράφου Λάζαρου. Για την εικόνα βλ. Κοϊνοβα, Tsurkvata, ό.π., ειχ. 1.31-1.35. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 136-137, 213, ειχ. 202.

95. Κοϊνοβα, Tsurkvata, ό.π., σ. 19. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 81.

(1874)⁹⁶.

Αξίζει να σημειωθεί ότι υπάρχει κάποια σύγχυση σχετικά με το όνομα του ζωγράφου. Το 1965 ο Asen Vasiliev⁹⁷ δημοσιεύει την ελληνική κτητορική επιγραφή του ναού του Αγίου Αντωνίου στο Μελένικο, χωρίς να παραθέτει σχετική φωτογραφία, και διαβάζει λανθασμένα το όνομα του ζωγράφου ως *Λάζαρος Αργυρίου*, αντί του ορθού *Λάζαρος Πετρακίδης Αγιογράφος*. Έτσι το σφάλμα με το όνομα του ζωγράφου θα ακολουθήσουν και όλοι οι μεταγενέστεροι ερευνητές⁹⁸.

Ο ζωγράφος *Νικόλαος* (πρώτο τέταρτο 19^{ου} αι.)⁹⁹, ο οποίος ταυτίζεται με τον ζωγράφο Νικόλαο Γιακουμή και είναι ο πατέρας του ζωγράφου Γιακουμή Ιάκωβου Νικολάου από το Μελένικο φαίνεται δεν έχει αφήσει πολλά ενυπόγραφα έργα. Μέχρι στιγμής γνωρίζουμε μόνο την εικόνα του Χριστού Παντοκράτορα (1823) στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου (1856/7) στο Μελένικο. Ωστόσο, το όνομά του ζωγράφου αναγράφεται σε λίστες συνδρομητών για έκδοση ελληνικών βιβλίων, το ένα του 1832¹⁰⁰ και το άλλο του 1839¹⁰¹. Στην πρώτη λίστα του 1832 ο ζωγράφος Νικόλαος αναφέρεται ως «λαμπαδάριος», τίτλος που, όπως είναι γνωστό, δίνεται στον πρώτο αριστερού ψάλτη του χορού¹⁰². Επομένως δεν ήταν μόνο ζωγράφος, αλλά και λαμπαδάριος της μητροπολις Μελενίκου κατά την αρχιερατεία του μητροπολίτη Μελενίκου Γρηγορίου του Γ' (1830-1837).

Ο *Γιακουμής Ιακώβου Νικολάου από το Μελένικο* (δεύτερο έως τρίτο τέταρτο 19^{ου} αι.)¹⁰³ είναι γνωστός ζωγράφος, ο οποίος μαθήτεψε

96. Koinova, Tsurkvata, ό.π., σ. 19, εικ. 1.16. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 81.

97. Vasiliev, *Bulgarski maistori*, ό.π., σ. 276.

98. Gerov, *Ikoni ot Melnik*, ό.π., σ. 46. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 81-82, 136-137.

99. Για τον ζωγράφο Νικόλαο γενικά, βλ. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 85. Για τον ζωγράφο Νικόλαο Γιακουμή, βλ. Μ. Παρχαρίδου-Αναγνώστου, «Δύο εικόνες του Ιακώβου Γιακουμή Νικολάου από το Μελένικο στο ναό των Εισοδίων της Θεοτόκου στη Χωριστή Δράμας», *Σερραϊκά Σύμμεικτα* 2 (2013), σ. 263.

100. Δ. Καλαμβακίδης, *Μελέτη εις το Άγιον Πάσχα*. εν Κωνσταντινούπολει 1836, όπου αναφέρεται ως *Γιακουμής Ν. Ζωγράφος Λαμπαδάριος*, βλ. Μπάκας, *Ο Ελληνισμός*, ό.π., σ. 156, σημ. 92. Παρχαρίδου-Αναγνώστου, *Δύο εικόνες*, ό.π., σ. 263.

101. *Ελληνική πρακτική γραμματική*, Μελένικον 1839, όπου σημειώνεται ως Γιακουμής ζωγράφου, βλ. Παρχαρίδου-Αναγνώστου, *Δύο εικόνες*, ό.π., σ. 263.

102. Μπάκας, *Ο Ελληνισμός*, ό.π., σ. 156, σημ. 92. Παρχαρίδου-Αναγνώστου, *Δύο εικόνες*, ό.π., σ. 263.

103. Γενικά για τον ζωγράφο Γιακουμή Ιακώβου Νικολάου, βλ. Ν. Μπονόβας, «Προσφορές συντεχνιών σε ναούς των Σερρών», *Από τη μεταβυζαντινή τέχνη στη σύγχρονη 18^{ος}-20^{ος} αι. Πανελλήνιο Συνέδριο*, Θεσσαλονίκη, 1998, σ. 203-205. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 94, 145. Ζήκος, *Ο ναός του Αγίου Αθανασίου*, ό.π., σ. 105. Παρχαρίδου-Αναγνώστου, *Δύο εικόνες*, ό.π., σ. 259-278.

κοντά στον ζωγράφο πατέρα του, τον αναφερόμενο παραπάνω Νικόλαο Γιακουμή. Η καλλιτεχνική του δραστηριότητα παρατηρείται κατά την περίοδο 1841-1864¹⁰⁴ στην περιοχή της Μακεδονίας, και κυρίως στο Μελένικο, στην Εσκή Τζουμαγιά (Goce Delchev)¹⁰⁵, στη Δράμα¹⁰⁶ και στις Σέρρες¹⁰⁷. Πιο αναλυτικότερα στο Μελένικο ο ίδιος φιλοτεχνεί τη λυπηρά με την Παναγία, τον Χριστό και τον άγιο Ιωάννη το Θεολόγο (1856)¹⁰⁸ στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο.

Ξυλογλύπτες

Διαπιστώνουμε το όνομα ενός μόνο ξυλογλύπτη, του *Ιωάννη Νίννου* (τελευταίο τέταρτο 18^{ου} αι.)¹⁰⁹, ο οποίος κατασκεύασε το πυργόσχημο ξύλινο αρτοφόριο (1795) στον μητροπολιτικό ναό του Αγίου Νικολάου του Θαυματουργού στο Μελένικο.

Χρυσοχόοι

Οι επιγραφές μαρτυρούν τα ονόματα δύο χρυσοχόων του τελευ-

104. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 94, σ. 145, αναφέρουν ότι η καλλιτεχνική του δραστηριότητα παρατηρείται έως το 1860. Ωστόσο, καθώς δεν είχαν υπόψη τις εικόνες της αγίας Τριάδος (1864), του Ευαγγελισμού (1864) και των Αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης (1864) από τον ναό του Αγίου Γεωργίου Κρουονερίτη κοντά στις Σέρρες, οι οποίες παρατείνουν με τέσσερα τουλάχιστον χρόνια την καλλιτεχνική του δραστηριότητα. Οι επιγραφές των εικόνων δημοσιεύονται στο Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», ΔΧΑΕ, πέρ. Α', 5 (1905), σ. 70, επιγρ. 97, 71, επιγρ. 98. Γ. Καφταντζής, *Ιστορία της πόλεως Σερρών και της περιφέρειάς της*, τόμ. Γ'. Θεσσαλονίκη 1996, σ. 324, 174, επιγρ. 204, 175, επιγρ. 207. Μπονόβας, Προσφορές συντεχνιών, ό.π., σ. 203-204. Αναλυτικότερα, η επιγραφή της εικόνας της αγίας Τριάδος (1864) αναφέρει τα ακόλουθα: *ΑΓΙΑ ΤΡΙΑΣ ἔλεῆσον καὶ σώσον τοὺς ἐν Σέρρας Γεωργοὺς τῶν / φυτευτῶν τοῦ καρποῦ καὶ ἀξίωσον αὐτοὺς ἐν τῇ οὐρανίῳ βασιλείᾳ σου. / τῶ, αὠΞδ Δ(ΙΑ) Χ(ΕΙ)Ρ(ΟC) Ἰακώβου Ν. Μ(ε)λλ(ε)ν(ί)κ(ου)*. Η επιγραφή της εικόνας του Ευαγγελισμού (1864) έχει ως ακολούθως: *Δι ἐξόδου και δαπάνης του ευλογημένου Ισναφίου των εν την άνω και κάτω Καμενίγια Γεωργών (τζηφτίδων) οἱς η Δέσποινα εἶη / σκέπη και βοήθεια. Τω 1864 εν Μηνή Φεβρ(ουαρίου) 12. Διά χειρός Ιακώβου Ν. Μ(ε)λλ(ε)ν(ί)κ(ου)*. Η επιγραφή της εικόνας των αγίων Κωνσταντίνου και Ελένης (1864) είναι η ακόλουθη: *Μαρτίου 1 / 1864 / Δι ἐξόδου και δαπάνης του ευλογημένου Ισναφίου των Δεπρελι/δων Μαστόρων οἱς η δύναμης του Τιμίου Σταυροῦ εἶη σκέπη φύλαξ και βοήθεια αυτών χείρ Ιακώβου*.

105. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 94, 145.

106. Παρχαρίδου-Αναγνώστου, Δύο εικόνες, ό.π., σ. 260, σημ. 5.

107. Γ. Λαμπάκης, «Περιηγήσεις», ΔΧΑΕ, πέρ. Α', 5 (1905), σ. 63. Ζήκος, Ο ναός του Αγίου Αθανασίου, ό.π., σ. 105 και κυρίως Παρχαρίδου-Αναγνώστου, Δύο εικόνες, ό.π., σ. 259, σημ.4.

108. Το έργο αυτό δεν εντάσσεται στα γνωστά έργα του ζωγράφου, βλ. Mutafov et al., *Grutski zografi*, ό.π., σ. 94.

109. Για τον ξυλόγλυπτη Ιωάννη Νίννου, βλ. Τριφοнова, Άγνωστο μεταβυζαντινό ομοίωμα, ό.π., σ. 136.

ταίου τέταρτου 18^{ου} και των αρχών του 19^{ου} αιώνα - ο Αθανάσιος και ο Ιωάννης ο Σεριώτης.

Ο Αθανάσιος (τελευταίο τέταρτο 18^{ου} αι.)¹¹⁰ φιλοτέχνησε έναν σταυρό αγιασμού (1795)¹¹¹ για τη μονή Ροζινού, σήμερα στο σκευοφυλάκιο της μονής Ιβήρων Αγίου Όρους.

Ο Ιωάννης ο Σεριώτης (αρχές 19^{ου} αι.)¹¹² φιλοτέχνησε μια λειψανοθήκη του Τιμίου Σταυρού, σήμερα στη μονή Ιβήρων Αγίου Όρους.

Γραφείς

Οι επιγραφές πληροφορούν για δύο γραφείς χειρογράφων από τον πρώτο τέταρτο του 17^{ου} έως το πρώτο μισό του 18^{ου} αιώνα - ο Γαβριήλ και ο ιερομόναχος Ιάκωβος από τα Ιωάννινα.

Ο Γαβριήλ (πρώτο τέταρτο 17^{ου} αι.) έγραψε ένα χειρόγραφο (αρχές 17^{ου} αι.) στο Μελένικο, το οποίο σήμερα βρίσκεται στη βιβλιοθήκη John Rylands του Πανεπιστημίου Μάντσεστερ¹¹³.

Ο ιερομόναχος Ιάκωβος από τα Ιωάννινα (πρώτο μισό 18^{ου} αι.)¹¹⁴, ο οποίος υπήρξε μέλος της αδελφότητας της μονής του Αγίου Γεωργίου Βησσαρίωνος, αντέγραψε το 1732 ένα χειρόγραφο νομοκανόνα στη μονή Ροζινού, σήμερα στην Εθνική Βιβλιοθήκη στην Αθήνα.

IV. Επαγγελματικές συντεχνίες

Εσνάφια

Οι επιγραφές πληροφορούν για την ύπαρξη ενός εσναφίου των ταμπάκηδων στο Μελένικο, το οποίο συνέβαλε οικονομικά στην κατασκευή του προσκυνηταρίου (1790) για την εικόνα της Παναγίας Πορταΐτισσας στη μονή Ροζινού. Οι ταμπάκηδες, οι οποίοι ως γνωστό, καλλιεργούσαν καπνό, ήταν ιδιαίτερα πλούσιο εσνάφι, καθώς ο καπνός ήταν από τις πιο διαδομένες καλλιέργειες στην περιοχή του Μελενίκου κατά τον 17^ο και τον 18^ο αιώνα, μαζί με τα αμπέλια¹¹⁵.

110. Ο χρυσοχός Αθανάσιος δεν αναφέρεται στο κατάλογο των Ελλήνων χρυσοχών, βλ. Χ. Κουτελάκης, *Έλληνες αργυροχρυσοχόοι και ξυλογλύπτες*, Αθήνα 1996, 108.

111. Για το σταυρό και την αφιερωματική του επιγραφή, βλ. Λιάκος, Από το σκευοφυλάκιο, ό.π., σ. 546, σημ. 53, 550, εικ. 14.

112. Ο χρυσοχός Ιωάννης ο Σεριώτης δεν αναφέρεται στους γνωστούς χρυσοχούς του καταλόγου των Ελλήνων χρυσοχών, βλ. Κουτελάκης, *Έλληνες αργυροχρυσοχόοι*, ό.π., 150. Millet, Pargoire, Petit, *Recueil*, ό.π., 74.

113. Α. Μαρκόπουλος, «Ένα χειρόγραφο από το Μελένικο στη βιβλιοθήκη John Rylands του Μάντσεστερ», *Μνήμων* 5 (1978), 46.

114. Πρέπης, Στοιχεία, ό.π., 11.

115. Γενικά για τις καλλιέργειες στο Μελένικο, βλ. D. Hristov, «Socialno ikonomicheska karakteristika na Vuzrozhdenskia Melnik, 1» (Κοινωνικά-οικονομικά χαρακτηριστικά

V. Κεκοιμημένα άτομα

Οι επιτάφιος σε μάρμαρο επιγραφές μαρτυρούν πέντε κεκοιμημένα άτομα στο Μελένικο από το δεύτερο τέταρτο του 18ου έως το τρίτο τέταρτο του 19ου αιώνα.

Πιο συγκεκριμένα, κατά τον 18ο αιώνα γνωρίζουμε για τον πατέρα Διονύσιο από τα Ιωάννινα († 1728), ο οποίος ήταν πνευματικός πατέρας του ξωγράφου ιερομόναχου Ησαΐα, για τον Αποστόλη Αλεξανδρίου (†1787) και για τον Διάνη της Κωνσταντίας (†1798), ενώ κατά τον 19^ο αιώνα οι γνωστοί μακαρίτες είναι η Αγνή Ταμπάκη, συζύγου του Άγγελου Ταμπάκη (†1829) και η Λασκαρίνα Δημητρίου Καλαπακίδα (†1867).

του Μελενίκου της Αναγέννησης, 1), *Nachalni prouchvania po stopanska istoria I istoria na socialno-ikonomichestkata sfera v Jugozapadna Bulgaria*, Blagoevgrad 2014, 159.

ALEXANDRA PH. TRIFONOVA

GREEK POST-BYZANTINE INSCRIPTIONS
FROM MELNIK AND ITS REGION

Abstract

In this article 67 different Greek post-byzantine inscriptions, preserved on frescoes or other treasures of Christian art and grave plaques, are presented. They originate from different churches in Melnik (Virgin Spileotissa, St Stephen, Holy Apostles Peter and Paul, St Nicholas the Wonderworker and St Antonios), as well as from the nearby Rozhen monastery (Nativity of the Virgin catholicon, St John the Forerunner church, Refectory and St Anargyroi Kosmas and Damien parekklesion) or other places, like Mont Athos. These inscriptions, which give precious information about the history of Melnik and its region, are grouped in ketors inscriptions (7), votive inscriptions (37), inscriptions with the name of the artist (3), inscriptions with dates (2), as well as grave inscriptions (18). The information which comes out of these inscriptions refers to different members of the Church (1 patriarch, 6 metropolitans, 2 protosyngells, 1 hegumen, 2 prohegumens, 1 hieromonk, 1 nun and 3 priests), secular persons (over 30 donors and 5 caretakers), and artists (8 painters, 1 woodcarver, 2 goldsmiths and 1 scribe).